

Makale Künyesi (Araştırma): Çubukçu, M. (2024). Yaşar Kemal'in "fırat suyu kan akıyor baksana" romanında yer alan deyimler. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 1238-1290.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1548507>

YAŞAR KEMAL'İN "FIRAT SUYU KAN AKIYOR BAKSANA" ROMANINDA YER ALAN DEYİMLER

Melek ÇUBUKCU¹

ÖZET

Söz varlığı yalnızca bir dilde bazı seslerin bir araya getirilmesiyle kurulmuş göstergeler değil, ayrıca o dili konuşan toplumun kavramlar dünyasıdır ve bir dilin söz varlığı, o dilin tarihini aydınlatmaktadır. Bir toplumun yaşam şekliyle beraber, dini inançları, gelenek ve görenekleri de söz varlığının tespitiyle ortaya çıkar. Genel söz varlığının içerdiği ögeler ; *temel söz varlığı, yabancı sözcükler, deyimler, atasözleri, ilişki sözleri, kalıplaşmış sözler, terimler, çeviri sözcükler*dir. Türkçenin söz varlığı düşünüldüğünde deyimleri bu çerçeveye koymak pekala mümkündür. Zira Türkçe, deyimler bakımından zengin bir söz varlığına sahiptir. Bir sanatçının veya yazarın da sahip olduğu söz dağarcığı ve dili kullanma yeteneği eserine yansır. İlgili bu söz varlığı da eser üzerine yapılan söz varlığı çalışmalarıyla ortaya çıkarılır. Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in *Bir Ada Hikayesi* dörtlüsünün ilk kitabı olan, Ege'de yüzleri birbirine dönük milyonlarca insanın yerlerinden yurtlarından edilşinin öyküsünün anlatıldığı bir roman olan *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*'da kullanılan deyimler incelenmiştir. Deyimler incelenirken Türkiye Türkçesi'nde yer alan deyimlerin ortaklık veya farklılık arz eden kısımlarını tespit edebilmek için Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan, dijital ortamda sunulan *Güncel Türkçe Sözlük*'e başvurulmuştur. Güncel Türkçe Sözlük'te olmayan deyimler için ise Ömer Asım Aksoy tarafından hazırlanan *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü –II Deyimler Sözlüğü*'nden faydalanılmıştır. Öncelikle eserde geçen deyimler alfabetik olarak sıralanmış, ardından kullanılan anlama değinilmiş ve metinde ilgili deyimle bağlantılı olarak kullanılan örneklere yer verilmiştir. Hem iyi bir geleneksel anlatıcı hem de halkın sesi durumunda olan Yaşar Kemal'in kullandığı dil halkın kullandığı doğal dildir. Bu bakımdan, düşünüldüğünde ilgili romanda yer alan deyim sayısı da fazladır. İlgili deyimlerden bazıları *Güncel Türkçe Sözlük*'te aynı şekilde ve aynı anlamda geçmekte; bazıları şekil açısından ortak, anlam açısından farklı bir durum arz etmekte, bazıları ise hem şekil hem de anlam özelliği itibarıyla tamamen farklı bir manzara sunmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde, bu çalışma ile deyimlerle ilgili güncel söz varlığımıza katkı sağlamak mümkündür. Çalışma ayrıca, ünlü roman yazarının ve kimilerine göre "tarih anlatıcısı"nın dönemindeki söz varlığının tespit edilmesi ve günümüz söz varlığı ile karşılaştırma yapılabilmesi bakımından da önemlidir.

Anahtar kelimeler: Yaşar Kemal, söz varlığı, deyimler.

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi.
melek0134@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6821-2681>

GİRİŞ

Söz varlığı, bir dildeki sözlerin tümü, söz hazinesi, söz dağarcığı olarak tanımlanır. Bir toplumun dili söz varlığı açısından incelenerek o toplumla ilgili bilgiler elde etmek mümkündür. Bir sanatçının veya yazarın sahip olduğu söz dağarcığı ve dili kullanma yeteneği eserine yansır. İlgili bu söz varlığı da eser üzerine yapılan söz varlığı çalışmalarıyla ortaya çıkarılır. Eserlerin söz varlığı bakımından incelenmesi bu bakımdan önem taşımaktadır. Bu çalışmada ele alınan malzemenin doğru değerlendirilebilmesi adına, öncelikle sanatçının edebi kişiliği hakkında malumat vermekte fayda vardır.

Yaşar Kemal'in Edebi Kişiliği

Yaşar Kemal köy edebiyatının öncülerinden biri ve Çukurova insanının bir temsilcisidir. Kullandığı dil, genellikle halkın konuşma dilidir ve yazar halk dilinde yaşayan atasözlerine, deyimlerine, ağız özelliği taşıyan pek çok sözcüğe eserlerinde yer verir. Bu özellik, eserlerinin zengin söz varlığını oluşturmuş ve tüm bu söz varlığı estetik bir üslupla sunulmuştur. Bu konuda Yaşar Kemal ve eserleri üzerine çalışmış olan birtakım araştırmacıların verdiği bilgiler şu şekildedir:

"Toplumsal düzene başkaldırma ve halk edebiyatından, folklordan yararlanma Anadolu romanının iki özelliğidir. Bu iki özelliğin en belirgin biçimde görüldüğü yapıtlar Yaşar Kemal'in yapıtlarıdır." (Moran, 2005: 101).

"Yaşar Kemal'i köy romanı yazarlarının birçoğundan farklı kılan özellik onun köyden gelmiş olmasıdır. İlköğretim dışında hiçbir eğitim almayan yazar, edebi kişiliğini doğduğu ve büyüdüğü köyden etkilenerek oluşturur." (Uyguner, 1993: 17).

"Kendisini etkileyen yazarları; 'Benim temelimde ne kadar Balzac, Dostoyevski, Gogol, Çehov varsa o kadar Köroğlu olduğunu sanıyorum.' şeklinde ifade etmiştir. Türk edebiyatında ise Nazım Hikmet ve Aziz Nesin'i beğendiğini belirtmiştir." (Yüksel, 2019: 20-21)

"Yaşar Kemal, kahramanlarını yerel ağızlarla ve çok iyi bildiği yöre kültürüne göre konuşurarak canlı diyaloglar kurar. Kendisiyle yapılan bir söyleşide bu tutumunu Karacaoğlan, Pir Sultan, Yunus Emre gibi şairlerle büyümesine, çocukluğunda Âşık Kemal diye anılan bir halk şairi olmasına bağlar." (Solok, 1990, c.3, 405).

Deyimler

Deyimler hakkında farklı kaynaklarda yer alan tanım ve açıklamalar şu şekildedir:

"Türkçe Sözlük'te deyim için şu tanım yer alır: *Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.* (Türkçe Sözlük, 2011)

Beşir Göğüş, "Anlatım Terimleri Sözlüğü"nde deyim için şu tanıma yer verir:

(Fr. expression. idiom. locution. İng. expression, idiom. locution. es. t. tabir) Bir anlamı, bir sözcüğe göre daha etkili ve renkli anlatan, kalıplaşmış sözcük öbeği; "sevinmek" yanında "etekleri zil çalmak" gibi. (Göğüş, 1998, s.42).

Ahmet Topaloğlu, "Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü"nde deyim için şu tanıma yer verir: *(Osm. ta'bir; Fr. locution). Çekici bir anlatım özelliği taşıyan, genellikle gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış kelime öbeği.* (Topaloğlu, 1989, s. 55)

Vecihe Hatiboğlu, "Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü"nde deyim için şu tanımı yapar: *(Osm. tabir; Fr. ; İng. locution, idiom; Alm. Ausdruck, Redensart) Anlatım gücünü artırmak için, gerçek anlamı dışına kayan, bazı sözcükleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlenebilen kalıplaşmış birden çok sözcük.* (Hatiboğlu, 1978, s.38)

Berke Vardar, "Dilbilim Terimleri Sözlüğü"nde deyim için şu tanıma yer verir:

(Alm. Ausdruck, Redensart, Fr. locution, İng. locution, formula) Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz. (Vardar, 2022, s.71)

Zeynep Korkmaz, "Gramer Terimleri Sözlüğü"nde deyim için şu tanıma yer verir:

(Alm. Ausdruck, Redensart; Fr. locution; İng. locution, idiom; Osm. tābir) Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime veya kelime grubu. (Korkmaz, 2010, s.66)

Günay Karaağaç, "Dilbilim Terimleri Sözlüğü"nde deyim için şu açıklamaya yer verir: *Bireysel ve nedenli olan bir söz dizimi biriminin genelleşip yaygınlaşarak nedenliliğini yitirmesiyle ortaya çıkan ve tek bir sözlük birimi gibi algılanan söz öbeğine deyim denir. Deyimler, öteki kalıp sözler gibi, söz dizimi kaynaklı sözlük birimlerdir. Deyim, kalıp sözlerin en yaygın olan türüdür. Anlamı, öğelerinin anlamlarıyla ilgili olmayan kalıp sözler, deyim diye adlandırılır. Deyimlerin yapısındaki sözler bütünlük oluşturduğu için, ortaya çıkan söz öbeği anlam bakımından parçalanmayan bir birim olarak değerlendirilir. Deyimin bütün olarak bildirdiği anlamlar, bu deyimi oluşturan sözlerin anlamlarıyla bağlantılı değildir.* (Karaağaç, 2013, s. 271-272).

Doğan Aksan, "Türkçenin Sözvarlığı" adlı çalışmada deyim için şu açıklamalarda bulunur: *Bir dildeki deyimler de sözvarlığı içinde yer alır; dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan önemli öğelerdir. Deyimler kimi zaman yüzyıllar boyunca hiç değişmeden, kimi zaman sözcüklerinde yenilenmelerle yaşamakta, yeni deyimler de aktarılabilir. (Aksan, 2000, s. 31)*

Ömer Asım Aksoy, "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I: Atasözleri Sözlüğü"nde deyim için şu tanıma yer verir: *Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.* (Aksoy, 1989, s.50)

Metin Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü'nde deyim için şu tanıma yer verir: *Anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan,*

genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu (Yurtbaşı, 2013, s. III).

Yusuf Çotuksöken, "Deyimlerimiz" başlıklı çalışmasında deyim için şu tanımı yapar: *En az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır.* (Çotuksöken, 1994, s.5).

İsmail Parlatur, "Atasözü ve Deyimler- II, Deyimler" adlı çalışmasında deyim için şu tanıma yer verir: *En az iki söz varlığından oluşan ve gerçek anlamları dışında mecazi anlam ile pekiştirilmiş bulunan kalıplaşmış söz öbeği ya da deyiş* (Parlatur, 2007,s.1).

Yapılmış olan tanım ve açıklamalarda genel olarak deyimlerle ilgili bahsedilen iki husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki, deyimın en az iki sözcükten oluşması; ikincisi ise mecaz anlamlı olmasıdır.

Bu bölümde Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* romanında yer alan deyimlere alfabetik sırayla yer verilmiştir. Deyimlerin Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan ve dijital ortamda sunulan *Güncel Türkçe Sözlük*'te kullanılan biçimlerine ve anlam özelliklerine dair bilgi verilmiş, Güncel Türkçe Sözlük'te olmayan deyimler için ise Ömer Asım Aksoy tarafından hazırlanan *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü –II Deyimler Sözlüğü*'nden faydalanılmış; eserde ilgili deyimın kullanıldığı cümlelerin tamamına da çalışmamızda yer ver verilmiştir. Eserde toplamda 334 farklı deyim kullanılmış olup örnekleri şu şekildedir:

BULGULAR

Acıdan ölmek

GTS'de bu deyimın açıklaması yer almazken; "ölmek" madde başının 3.açıklaması olan "bazı sebeplerle çok sıkıntı veya acı çekmek" anlamı metinle uyumludur ve şu şekilde kullanılır:

- *O da bizim gibi, bizimle birlikte acıdan ölüyordu.* (Kemal, Fskab, s.152)

Acıdan öldürmek:

GTS'de deyimın "acıdan ölmek" şekli mevcuttur ve şu anlamlarda verilir: "1. çok acıkmak 2. aşırı derecede yoksul olmak". Metinde "birisini çok acıktırmak " anlamıyla geçer ve şöyle kullanılır:

-.....*sen beni acımdan öldüreceksin.* (Kemal, Fskab, s.235)

-*Neredeyse aziz misafirimizi acıdan öldüreceğiz.* (Kemal, Fskab, s.27)

-.....*Türk hükümeti, fakir hükümet, ölür acıdan, öldürür bizi.* (Kemal, Fskab, s.187)

Acıdan ölmek

GTS'de deyim şu anlamlarda verilir: "1. çok acıkmak 2. aşırı derecede yoksul olmak". Metinde deyim "çok acıkmak" anlamıyla geçer ve şöyle kullanılır:

-..... *neredeyse acınızdan öleceksiniz.* (Kemal, Fskab, s.26)

-*Acınızdan öldünüz, haydi çabuk...* (Kemal, Fskab, s.287)

-Yoksa acından ölecekti. (Kemal, Fskab, s.175)

-... o adam bu kokuyu almıştır, alınca da acından ölmüştür. (Kemal, Fskab, s.146)

-Acımızdan öldük, değil mi? (Kemal, Fskab, s.253)

-Tamam Kaptan, acımızdan öldük... (Kemal, Fskab, s.287)

Acıya kesmek

GTS'de deyim yer almazken "kesmek" madde başında "söylenen şeye bürünmek" anlamı yer alır. Metindeki mana da "acıya bürünmek" biçimindedir ve şu şekilde kullanılmıştır:

-Yüzü andan ana bir acıya kesiyor, bir sevinç içinde kalıyordu. (Kemal, Fskab, s.256)

Açlığa duçar olmak

GTS'de deyim "duçar olmak" biçimiyle geçer; "uğramak, yakalanmak, ve tutulmak" anlamlarıyla verilir. Buradaki kullanım da "açlığa tutulmak" anlamındadır:

-Açlığa duçar olduk efendim... (Kemal, Fskab, s.20)

Ağa düşmek

GTS'de "tuzağa düşmek" biçiminde ve şu anlamlarda geçer: "1. kuş veya yaban hayvanı kendisi için kurulan düzeneğe yakalanmak. 2. (mecaz) birileri tarafından hazırlanan kötü bir duruma uğramak, oyuna gelmek". Metinde "tuzağa düşmek" anlamıyla ve şu şekilde kullanılır:

-... bu duru mavi çocuk gözlü adam da gelmiş ağa düşmüştü. (Kemal, Fskab, s.115)

Ağız değiştirmek

GTS'de "önce söylediğini başka türlü anlatmak" şeklinde tanımlanan ve metinde de bu anlamda kullanılan deyim şu örnekle karşımıza çıkar:

-Bu Talip zırtapozu neden böyle ağız değiştirmişti? (Kemal, Fskab, s.29)

Ağız dolusu gülmek

GTS'de "ağız dolusu" madde başında şu açıklama yer alır: 1. Ağızın alabileceği miktarda 2. Birçok, birbiri ardınca olan 3. Birbiri ardınca gelen, çok fazla. Metinde deyim 2. ve 3. anlamlarını görmek mümkündür. Karşılaştığımız örnekler şu şekildedir:

-Bunca yıldır, hiç böyle mutlu, ağız dolusu gülen bir kişiyle karşılaşmamıştı. (Kemal, Fskab, s.113)

-Yalnız çocuklar böyle ağız dolusu, böyle mutlu gülerler. (Kemal, Fskab, s.113)

Ağına gitmek

GTS'de "onuruna dokunmak veya gücüne gitmek" anlamı verilir. Metinde de bu anlamda kullanılır ve şu örnek görülür:

-Bir insana tanrıların böylesine zulmetmesi ağırlarına gitti. (Kemal, Fskab, s.40)

Ağı köpürmek

GTS'de "çok öfkelenmek" anlamıyla açıklanmıştır. Metinde karşılaştığımız örnek de bu anlamla örtüşmektedir:

-Ali Paşanın babaları tutmuş, ağı köpürmüş... (Kemal, Fskab, s.193)

Ağzından girip burnundan çıkmak

GTS'de şu şekilde açıklanır: "1. türlü yollara başvurarak birini bir şeye razı etmek, kandırmak: 2. iyice dövmek". Metinde deyim ikinci anlamıyla yer alır:

-.....onun ağzından girecek burnundan çıkacak, avucunun içine alacak, buruşturacak şuraya atacaktı ya adam taş kesilmiş, donmuş kalmıştı. (Kemal, Fskab, s.33)

Ağzını açmamak

GTS'de "ağzını açmak" madde başında şu şekilde açıklanır: "1. konuşmaya başlamak: 2. kesici aletleri keskin duruma getirmek. 3. ağır sözler söylemeye başlamak. 4. azarlamak, paylamak". Metinde deyim 1. anlamıyla kullanılmıştır:

-Hacı Remzi Efendi gidinceye kadar ağzını açmadı. (Kemal, Fskab, s.57)

Ağzını bıçak açmamak

GTS'de şu şekilde açıklanır: "üzüntüden söz söyleyemeyecek durumda olmak". Metindeki kullanım bu anlama uygundur:

-Üzüntülüydü, ağzını bıçaklar açmıyordu. (Kemal, Fskab, s.203)

Ağzının suyu akmak

GTS'de şu şekilde açıklanır: "çok beğenip istemek, imrenmek". Metindeki kullanım bu anlama uygundur:

-Kedi bir süre umutla livarın yöresinde ağzının suyu akararak döndü. (Kemal, Fskab, s.119)

Akla kararı seçmek

GTS'de şu şekilde açıklanır: "Bir işi başarıncaya değin çok sıkıntı çekmek, güçlüklerle karşılaşmak". Metindeki kullanım bu anlama uygundur:

-Vasili onu yanında tutmak için akla kararı seçiyordu. (Kemal, Fskab, s.157)

Aklı başında olmak

GTS'de olumsuz biçimde "aklı başında olmamak" madde başıyla açıklanan deyim için verilen anlam "iyi düşünebilir durumda olmamak" biçimindedir. Metindeki kullanım bu anlam ile örtüşür:

-Köyün akli başında olanlarını da getirin. (Kemal, Fskab, s.213)

Aklığa kesmek

GTS'de bu deyim açıklaması yer almazken, "kesmek" madde başında "söylenen şeye bürünmek" anlamı yer alır. Metindeki anlam ise "beyaza bürünmek" manasındadır:

-Gün doğmadan önceleri; dünya dümdüzken, deniz işte böyle sonsuz bir aklığa keser. (Kemal, Fskab, s.7)

Allak bullak olmak

Deyim GTS'de şu biçimde açıklanır: "1. çok karışık duruma gelmek, altı üstüne gelmek, karmakarışık olmak, düzeni bozulmak: 2. karışmak: 3. şaşkına dönmek". Metinde deyim 3. anlamıyla kullanılmıştır:

-Emir, Yezidilerden söz edince Poyrazın allak bullak olduğunun iyice farkına varmış... (Kemal, Fskab, s.248)

Allak şallak olmak

Deyim GTS'de bu şekliyle yer almaz. "şallak mallak" madde başında anlam şu şekilde verilir: "1. Giyimi çok özensiz olarak: 2. Çıplak olarak". Metindeki kullanım özelliği bu anlamlardan farklıdır. Deyim "şaşırmak" anlamında kullanılmıştır:

-*Poyraz Musa allak şallak olmuştu.* (Kemal, Fskab, s.32)

Altın yağmak

Deyim GTS'de "yağmak" madde başında açıklanmıştır: "1. Yağmur, kar, dolu gökten düşmek: 2. Çok miktarda ve arka arkaya gelmek: 3. Üst üste ve çok gelmek". Sözlükteki 2. ve 3. anlam metin ile uyum sağlamaktadır:

-*Oysa eskiden bu dükkana şakır şakır altınlar yağardı.* (Kemal, Fskab, s.19)

Amuda dikilmek

Deyim GTS'de "amuda kalkmak" biçimiyle geçer ve şu anlam verilir: "iki eli üstünde dayanarak bacakları ve bedeni havada dikey tutmak". Metinde görülen anlam özelliğiyle uyum sağlamaktadır:

-*.... görür görmez ayağa kalkıp amuda dikiliyor....* (Kemal, Fskab, s.33)

Apak kesilmek

Deyim GTS'de "apak" madde başında açıklanmıştır: "1. bembeyaz : 2. çok beyaz bir biçimde". Her iki anlam da metin için uygundur:

-*Denizin de apak kesildiğini görünce avuçlarının acıdığını, yorgunluğunu, her şeyi unuttu.* (Kemal, Fskab, s.7)

Apak olmak

Deyim GTS'de "apak" madde başında açıklanmıştır: "1. bembeyaz : 2. çok beyaz bir biçimde". Her iki anlam da metin için uygundur:

-*Deniz gene apaktı.* (Kemal, Fskab, s.11)

-*Karanlık deniz apak oldu...* (Kemal, Fskab, s.11)

Arkası kesilmek

GTS'de deyim şu şekilde açıklanır: "tükenmek, son bulmak".Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Daha göçün arkası kesilmemiş.* (Kemal, Fskab, s.44)

Askerlikten soyulmak

Deyim GTS'de yer almaz. "Soyulmak" madde başında verilen anlam ise metindeki anlam ile örtüşmez. Deyim, metinde "askerliği bitirmek" anlamıyla kullanılır:

-*.... kırmızı yaka mendili, demek askerlikten soyununca böyle giyinmişti.* (Kemal, Fskab, s.135)

Ateş kusmak

GTS'de deyim yer almaz. "kusmak" madde başındaki 4. açıklama ise metin için uygun anlam özelliği taşır: "İçinde birikmiş kinini, öfkesini söyleyerek açığa vumak".

-*Öteki gemiler daha durmadan ateş kusuyorlar.* (Kemal, Fskab, s.218)

Ateşe sürmek

Deyim GTS'de "ateşe vermek" biçimiyle geçer ve 1. anlamı için şu açıklama yer alır: "ateş içine sokmak". Bu anlam metinle uyusmaktadır:

-Hemencecik oraya bir ateş yaktı, çaydanlığı ateşe sürdü. (Kemal, Fskab, s.12)

Avucunun içine almak

GTS'de deyim şu şekilde açıklanır: "bir kimseyi baskı ve etkisi altına almak". Metindeki kullanım bu anlam ile uyumludur:

-.....onun ağzından girecek burnundan çıkacak, avucunun içine alacak, buruşturacak şuraya atacaktı ya adam taş kesilmiş, donmuş kalmıştı. (Kemal, Fskab, s.33)

Ayağına türap olmak

Deyim GTS'de "ayağının türapı olmak" biçimiyle geçer ve şu şekilde açıklanır: "bir kimse başka bir kimseye kul gibi bağlanıp onun her emrini yerine getirmek". Metindeki anlam ile uyumludur:

-Bunları duyunca senin ayağına türap olur. (Kemal, Fskab, s.21)

Babaları tutmak

Deyim GTS'de görülmez. Ömer Asım Aksoy'un Deyimler Sözlüğü'nde deyim "babaları tutmak (üstünde olmak) madde başıyla verilir ve şu şekilde açıklanır: "Sinir ve öfke nöbeti gelerek aşırı derecede bağırıp çağırarak". Metindeki anlam ile uyumludur:

-Ali Paşanın babaları tutmuş, ağzı köpürmüş... (Kemal, Fskab, s.193)

Balla kaymakla beslemek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "en iyi şekilde bakmak, büyütme, ilgi göstermek anlamlarında kullanılır:

-Seni orada ballan kaymaklan beslerler. (Kemal, Fskab, s.302)

Ballandıra ballandıra anlatmak

GTS'de "ballandıra ballandıra" madde başında yer alır ve şu şekilde açıklanır: "İmrendirecek bir biçimde abartarak". Metindeki anlam ile uyumludur.

-... ballandıra ballandıra anlatırlardı. (Kemal, Fskab, s.77)

Baskın vermek

Deyim GTS'de "1. ani ve habersiz girmek 2. saldırıda bulunmak" anlamlarıyla verilmiştir. Metindeki örnek 2. anlam ile örtüşür:

-.... bir Bedevi kabilesine baskın verdiler. (Kemal, Fskab, s.241)

Baş tacı etmek

GTS'de deyim "çok sevmek ve saymak, el üstünde tutmak" biçiminde açıklanır. Deyim etinde de bu anlamda kullanılmıştır:

-.... en korkak insan kendini en yürekli gösterip insanlarca baş tacı edilir miydi? (Kemal, Fskab, s.149)

Başa çıkmak

GTS'de deyim "bir şeye gücü yetmek, güçlükler çıkaran biriyle olan işini, kendi istediği yolda sonuçlandırabilmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım da aynı anlamdadır:

-..... *bu korkunçlukları düşünmemek için elinden geleni yapmış, her zaman da kendisiyle başa çıkamamıştı.* (Kemal, Fskab, s.133)

-.....*Üzeyir Hanla başa mı çıkılır....* (Kemal, Fskab, s.37)

Başı sağ olmak

GTS'de deyim "başı sağ olsuna gitmek" biçiminde yer alır ve başsağlığı dilemeye gitmek biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile örtüşmektedir.

- *Hacı, daha başın sağ olsun derken, yüreğine tıp etmişti.* (Kemal, Fskab, s.56)

Başını dik tutmak

GTS'de deyim "onurunu korumak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanımla örtüşmektedir:

-*Ama gene de başımızı dik tuttuk.* (Kemal, Fskab, s.34)

-*Başımızı dik tuttuk derken Poyraz Musa,...* (Kemal, Fskab, s.34)

Başını döndürmek

GTS'de deyim "1. mutluluktan yarı sarhoş duruma getirmek; 2. kendine hayran bırakmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyuşmaktadır:

-*İnsanoğlu, öyle büyüdü, görenin başını döndüren böyle resimler yapabilir mi?* (Kemal, Fskab, s.14)

-*Yöreyi de insanın başını döndüren bir çiçek, bir arı kokusu almış.* (Kemal, Fskab, s.197)

Başının üstünde yeri olmak

GTS'de deyim "baş üstünde yeri var" biçimiyle geçer ve şu açıklamaya yer verilir: "büyük bir saygı ve ilgi ile karşılanır veya ağırlanır anlamında kullanılan bir söz". Metindeki kullanım da aynı anlamı taşır:

.... *senin başımız üstünde yerin var.* (Kemal, Fskab, s.291)

Bayram etmek

GTS'de deyim "bayram etmek veya yapmak" biçimiyle geçer ve "çok sevinmek" anlamı taşır. Metindeki kullanım ile uyuşmaktadır:

-*Deniz bayram ediyordu.* (Kemal, Fskab, s.129)

Beli bükülmek

GTS'de deyim "1. yaşlılık yüzünden güçsüz kalmak, bir iş yapamayacak duruma düşmek 2. yoksulluk vb. sebeplerle aciz kalmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 2. anlam ile örtüşmektedir:

-... *ya sonra, beli bükülmüş, bu adadan niçin nereye gitti?* (Kemal, Fskab, s.281)

Belini kırmak

Deyim GTS'de "birini bir şey yapamaz duruma getirmek" anlamıyla verilir. Metindeki kullanım ile uyuşmaktadır:

-Kötü yaptı Panos Usta. Belimizi kırdı. Şimdi herkes öteberisini satacak. (Kemal, Fskab, s.70)

Beynini dağıtmak

GTS'de deyim için "öldürmek" anlamı verilir. Metindeki kullanım ile uyuşmaktadır:

-..... öteki askerin beynini dağıtmaya gidiyordu. (Kemal, Fskab, s.133)

Bıyıkları gülmek

GTS'de bu deyim yer almaz. Metinde "çok sevinmek" anlamıyla kullanılmıştır:

-Yüzü mutluluktan apaydınlık olmuş, altın sarısı bıyıkları gülüyordu. (Kemal, Fskab, s.196)

Bıyıkları terlemek

GTS'de deyim "bıyığı (veya bıyıkları) terlemek" madde başıyla verilmiş, 1. bıyığı yeni yeni çıkmaya başlamak; 2. delikanlılık çağına girmek" şeklinde açıklanmıştır. Metindeki kullanım her iki anlamla da uyuşmaktadır:

-.....daha bıyıkları yeni terlemiş delikanlılar, yanan evlerden can havliyle dışarı fırlıyorlar... (Kemal, Fskab, s.133)

Bir dudağı yerde bir dudağı gökte olmak

GTS'de deyim "masallardaki dev gibi korkunç ve çirkin" anlamıyla verilmiştir. Metindeki kullanımla örtüşmektedir:

-.... bir dudağı yerde bir dudağı gökte zencilere de cüzdan verdim. (Kemal, Fskab, s.37)

Bir şey için ölmek

GTS'de deyim yer verilmez. Metindeki "bir şeyi çok istemek" anlamında kullanılmıştır:

-Tekne almayı o kadar çok istiyordu ki, bu tekne için ölüyordu. (Kemal, Fskab, s.59)

Bir şey koparmak

Deyim, GTS'de "koparmak" madde başında açıklanır. 4.anlamı olan " güçlükle elde etmek " açıklaması metindeki örnek ile uyumludur:

-Selam verenden bile bir şeyler koparırmış. (Kemal, Fskab, s.43)

Bir topacık kalmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "herhangi bir sebeple küçülme, küçücük, güçsüz kalmak" anlamında kullanılmıştır:

-...koskocaman adam bir topacık kalmıştı. (Kemal, Fskab, s.58)

Birbirine girmek

Deyim GTS'de "1. karışmak; 2. iplik vb. dolaşmak, çözülmeyecek duruma gelmek; 3. mec. kavga etmek, dövüşmek" biçiminde açıklanır. Deyimin 3. anlamı ile metindeki kullanımla örtüşür:

-Geceleri çölde bir küçük çarpışma bile olsa dünya birbirine girer... (Kemal, Fskab, s.258)

Boğazına dizilmek

GTS'de "üzüntü, kaygı vb. sebeplerle isteksiz yemek, iştahı kesilmek" olarak açıklanmıştır. Metindeki anlam ile uyumludur:

-*Vasili'nin boğazına lokmalar dizildi.* (Kemal, Fskab, s.288)

Burun kanatları titremek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok sevinmek" anlamında kullanılmıştır:

-... *kalın, kırmızı dudakları biraz daha kadınsı olmuş, burun kanatları titremeye başlamıştı..* (Kemal, Fskab, s.101)

-.....*burun kanatları sevinçten titremişti.* (Kemal, Fskab, s.33)

-*Vasili'nin de burun kanatları titredi.* (Kemal, Fskab, s.118)

Bülbül gibi okumak

GTS'de "bülbül gibi konuşmak" madde başında " 1. kolaylıkla konuşmak, okumak ; 2. itiraf etmek" anlamları verilmiştir. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

-*Onu (kağıt) okur Ankara'da büyük memurlar, yüksek tahsil yapmış Atina'da. Hem de bülbül gibi.* (Kemal, Fskab, s.190)

Büyüsüne kapılmak

GTS'de "büyüsüne kapılmak (veya tutulmak)" madde başında, " bir şeyin, bir kimsenin çekiciliğinden kurtulamamak" anlamı verilmiştir. Metindeki anlamla uyumludur:

-*İlkin, palavra sığığını sandığım Üzeyir Han'ın Hanlığının büyüüne az sonra ben de kapılıp gitmedim mi?* (Kemal, Fskab, s.47)

-*Emirin sözlerinin büyüüne kapılmış yerinden bir türlü kıpırdayamıyordu.* (Kemal, Fskab, s.245)

Can atmak

GTS'de "şiddetle arzu etmek, çok istemek" olarak açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Vasili, sandıkları açmak için can atıyordu.* (Kemal, Fskab, s.151)

Canavara kesmek

GTS'de "canavara dönmek" madde başında " canavar gibi davranmaya başlamak" anlamıyla verilir. Metindeki kullanımla uyumludur:

-... *her biri bir canavara kesmiş ustura kayalar korkudan adamı öldürür.* (Kemal, Fskab, s.261)

Canını zor atmak

GTS'de "canını dar atmak" madde başında, " bir tehlikeden güçlkle kurtularak bir yere sığınmak" anlamı verilmiştir. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Canını köşke zor attı...* (Kemal, Fskab, s.173)

Canını dişine takmak

GTS'de "canını dişine almak (veya takmak) madde başında, "1. her tehlikeyi göze alarak işe girişmek" 2. bütün gücünü harcayarak yapmak" olarak açıklanmıştır. Metindeki kullanım her iki anlam ile uyumludur:

-canını dişine taktı konuşmaya başladı. (Kemal, Fskab, s.33)
-Canlarını dişlerine takıp kalkanlar da... (Kemal, Fskab, s.122)
-Mustafa Kemal Paşa istediği kadar canını dişine taksın da uğraşsın. (Kemal, Fskab, s.44)
-.....edemedi, canını dişine taktı köye girdi... (Kemal, Fskab, s.272)

Canını vermek

GTS'de " 1. kendisini feda etmek; 2. hiçbir şey esirgememek; 3. bir şeye çok düşkün olmak, çok sevmek" anlamlarında açıklanmıştır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

- Senin için canını bile verir.* (Kemal, Fskab, s.21)

Cehennem olup gitmek

GTS'de "defolmak" biçiminde açıklanır. Metindeki anlam ile uyumludur:

- Cehennem olun, gidin, dedi. (Kemal, Fskab, s.62)

Cehenneme kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "kötü bir şekilde bürünmüş" anlamıyla kullanılmıştır:

- Cehenneme kesmiş yüzüyle birdenbire ayağa fırladı.* (Kemal, Fskab, s.182)

Cıçığı çıkmak

GTS'de " 1. çok yorulmak; 2. hırpalanmak; 3. su gibi ıslanmak" anlamlarıyla açıklanmıştır. Metindeki kullanım 3. anlam ile uyumludur:

- Sabahleyin, daha gün ışımadan yağmur boşandı bir anda, tepedeki iri çam ağacına sırtını vermiş Vasili'nin cıçığı çıktı.* (Kemal, Fskab, s.171)

Ciğeri sökülme

GTS'de "durmaksızın öğürmek anlamı verilmiştir. Metindeki kullanım ile uyumludur:

- Sırtındaki, kokusu ciğerlerini söken ölü çoktan başını almış çekmiş gitmişti.* (Kemal, Fskab, s.181)

- Patançlarının arası ciğerlerini sökercesine kokuyordu.* (Kemal, Fskab, s.173)

Ciğerini sökmek

GTS'de " bir kimseyi çok büyük zararlara uğratmak" anlamıyla açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

- Adanın bir mil uzağından geçenlerin, kokudan ciğerlerini sökmek, onları korkudan bayıltmak...* (Kemal, Fskab, s.174)

Çiçeğe batıp çıkmak

- Şeftaliler, kirazlar çiçeğe batıp çıkmışlar, pembelerini koyvermiş gitmişler, gökyüzünü boyamışlardı.* (Kemal, Fskab, s.96)

Çiçeğe durmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde " çiçek açmak" anlamıyla kullanılmıştır:

-.... yumruk gibi dikenli çiçeklere durmuş mor kengerler koyağın dibinden geçenleri kendilerine getirdi. (Kemal, Fskab, s.261)

-Apak deniz pembe çiçeklere durmuştu. (Kemal, Fskab, s.64)

-Deniz pespembe çiçeğe durdu. (Kemal, Fskab, s.61)

-Böğürtlenler çiçeğe durmuştu. (Kemal, Fskab, s.130)

-Koskocaman bir armut ağacı iskeledeki çınarlar kadar büyük, tepeden tırnağa çiçeğe durmuş. (Kemal, Fskab, s.197)

Çiçeğe kesmek

GTS'de "çiçek açmak" anlamıyla açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Tepeden tırnağa çiçeğe kesmiş ağacın yüz binlerce, milyonlarca çiçeğinin kokusu, böceklerin, kuşların, ışığın balıkların, karıncaların başını döndürüyor. (Kemal, Fskab, s.197)

Çiçekliğe kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde " her yerin çiçekle dolup taşması" anlamında kullanılmıştır:

-Birden dünya çiçekliğe kesti. (Kemal, Fskab, s.15)

Dalından düşmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "geçerliliğini, gücünü yitirmek" anlamında kullanılmıştır:

-Çürüdü Osmanlı, kokuştı. Kurt yemiş bir elma gibi de dalından düştü. (Kemal, Fskab, s.44)

Damarları çekilmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde " çok acı çekmek" anlamında kullanılmıştır:

-.... damarları çekiliyor; her bir yanı ağrıyordu. (Kemal, Fskab, s.149)

Deli divane olmak

GTS'de "aşırı derecede ilgi göstermek" anlamıyla açıklanmıştır. Metindeki kullanım ise farklıdır, "ne yapacağımı bilemez halde olmak" anlamında kullanılmıştır:

-... öfkeden deli divane olduğunda... (Kemal, Fskab, s.155)

Deli olmak

GTS'de " 1. birini çok sevmek; 2. çok sinirlenmek; 3.delirmek" anlamları ile açıklanmıştır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

-Kime bir ev tapusu almışsa sevincinden deli olmuştur. (Kemal, Fskab, s.45)

Deliye dönmek

GTS'de " 1. çok sevinmek; 2. çok üzülme; 3. çok kızmak" anlamlarıyla açıklanmıştır. Metindeki ilk iki örnek 1. anlam ile; son örnek ise 3. anlam ile uyumludur:

-.... nasılsa kocamamış bir köyü bulunca da sevinçlerinden deliye dönüyor... (Kemal, Fskab, s.236)

-Kıskançlıktan deliye döndü. (Kemal, Fskab, s.144)

-Arkasına baktı, bakar bakmaz da deliye döndü. (Kemal, Fskab, s.16)

Denize açılmak

GTS'de "kıyından çok uzaklaşmak" açıklaması yer alır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

- *Kalktı kayığına yollandı, atladı, denize açıldı..* (Kemal, Fskab, s.128)

Devlet kuşu konmak

GTS'de deyim yer almaz. "devlet kuşu" madde başında, "beklenmedik bir iyilik, iyi talih; talih kuşu" anlamıyla açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

- *O adanın üstüne devlet kuşu kondu.* (Kemal, Fskab, s.285)

Dibi bulmak

GTS'de " (bir şeyin) dibini bulmak" madde başında, "1. içindekini tüketmek; 2. aslına veya sonucuna ulaşmak" anlamıyla açıklanmıştır. Metindeki kullanım 2. anlam ile uyumludur:

-..... *koskocaman gemiler ortalarından yarırlılar da denizin dibini bulurlar.* (Kemal, Fskab, s.225)

-*Çapasını suya attı, çapa çabucak dibi buldu.* (Kemal, Fskab, s.16)

Didik didik etmek

GTS'de "didik didik aramak" madde başı yer alır ve "ayrıntılı bir biçimde aramak" anlamı verilir. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*O adamı bulmak için bu adayı didik didik ettim, hallaç pamuğu gibi attım...* (Kemal, Fskab, s.201)

-*O gün bütün adayı akşamdan sabaha, sabahdan akşama kadar didik didik etmiş...* (Kemal, Fskab, s.154)

-...*yüzbaşı adayı didik didik ettikten sonra...* (Kemal, Fskab, s.155)

Dil dökmek

GTS'de "dil (veya diller) dökmek" madde başında " kandırmak, inandırmak veya yararlanmak için tatlı sözler söylemek" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Konuştı, konuştu, bu değerli mallar üstüne çok diller döktü.* (Kemal, Fskab, s.58)

-*Poyraz adanın büyüklüğü üstüne öyle çok diller döktü,...* (Kemal, Fskab, s.215)

Dili kurumak

GTS'de "dili kurusun! " madde başında, " söz söyleyemez olsun! anlamında kullanılan bir ilenme sözü" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *keşki söylemez olaydım da, dilim ağzımda kuruyaydı.* (Kemal, Fskab, s.189)

Dili varmamak

GTS'de " bir sözü söylemeye gönlü razı olmamak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Hangisine dilimiz varır ki...* (Kemal, Fskab, s.71)

-*Ona gavur demeye insan olanın dili varmaz.* (Kemal, Fskab, s.71)

-*Kaba Ada demeye dili varmıyordu...* (Kemal, Fskab, s.168)

Dili dönmemek

GTS'de "1. bir sözü doğru, düzgün söylemeyi becerememek; 2. amacını iyi anlatamamak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Ben bunu sana, dillerim döner de, ağzımda şişip kalmaz da dilim, ben bunu sana nasıl söylerim. (Kemal, Fskab, s.57)

Dilinden anlamak

GTS'de "1. bir canlının çıkardığı seslerden veya onun davranışlarından ne anlatmak istediğini anlamak; 2. söz konusu olan şeyin özelliğini bilmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 2. anlam ile uyumludur:

-Vasili denizin, balıkların dilinden anlamıyordu. (Kemal, Fskab, s.129)

-Bir söylentiye göre balıkların dilinden de anlardı. (Kemal, Fskab, s.129)

-O, denizin ne konuştuğunu duyar, onun dilini anlardı. (Kemal, Fskab, s.129)

Dillere destan olmak

GTS'de "herkes tarafından konuşulur olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Senin Fransızlarla çarpışman dillere destan oldu. (Kemal, Fskab, s.266)

Dişe dokunur olmak

GTS'de "(bir şey) dişe dokunur (olmak) madde başında, "işe yarar, belirtilmeye değer, önemli (olmak) biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Kimse dişe dokunur bir şey söylemedi. (Kemal, Fskab, s.272)

Dişlerine kadar silahlanmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "baştan aşağı silahlanmak" anlamında kullanılır:

-... dişlerine kadar silahlanmış, Yezidi bölgesine girmişlerdi. (Kemal, Fskab, s.237)

Dizlerini dövmek

GTS'de dizini (veya dizlerini) dövmek madde başında, "pişmanlık duymak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-...ağlayarak, dizlerini dövmeye başladı. (Kemal, Fskab, s.230)

Dizlerinin bağı çözülmek

GTS'de "korkudan ayakta duramayacak duruma gelmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-dizlerinin bağı mı çözülmüştü altınları geri verirken? (Kemal, Fskab, s.33)

Dokunsa ağlayacak olmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "ağlamaya çok yaklaşmış olmak" anlamında kullanılır:

-Herkes Lena'nın haline o kadar üzülmüştü ki dokunsa ağlayacaklardı. (Kemal, Fskab, s.52)

Doludizgin sürmek

GTS'de "doludizgin gitmek" madde başında, " 1. son hızla koşmak; 1. kendini kaptırıp sürüklemek" biçiminde açıklanır. Her iki anlam da metinle uyumludur:

-..... *atlı askerleri çöle doludizgin sürüyordu.* (Kemal, Fskab, s.241)

-*Farkında olmadan geceye girdiler, atları dolu dizgin sürdüler o anda da.* (Kemal, Fskab, s.262)

Dört başı mamur olmak

GTS'de "1. her bakımdan istenildiği gibi olan; 2. eksiksiz, kusursuz olan" biçiminde açıklanır. Her iki anlam da metinle uyumludur:

-*Tanasi evindeki yiyeceklerle gelen konuğunu dört başı mamur ağırlayabilirdi.* (Kemal, Fskab, s.123)

Dört dönmek

GTS'de "istediğini elde etmek için birinin yanından ayrılmayıp gönlünü etmeye çalışmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Dünya bomboş kaldı, yöresinde dört döndü.* (Kemal, Fskab, s.124)

Dudakları titremek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok üzülme veya endişelenme" anlamında kullanılmıştır.

- *Yüzü sapsarı oldu, dudakları titredi.* (Kemal, Fskab, s.50)

Dümen kırmak

GTS'de "yön değiştirmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-.... *güneye doğru dümen kırdı...* (Kemal, Fskab, s.119)

-... *dümeni kıyıya kırdı.* (Kemal, Fskab, s.119)

-*Dümeni dalgaların üstüne kırdı.* (Kemal, Fskab, s.230)

-*Vasili dümeni o dalganın üstüne kırdı.* (Kemal, Fskab, s.229)

-... *dümeni adaya kırar...* (Kemal, Fskab, s.77)

-.... *dümeni ona doğru kırdı.* (Kemal, Fskab, s.228)

Ekmekten sudan kesilmek

GTS'de deyim yer almaz. En yakın kullanım "yemeden içmeden kesilmek" biçimindedir. "Bir üzüntü veya heyecan sebebiyle yiyemez, içemez duruma gelmek, iştahı kesilmek biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-...*ekmekten sudan kesilip karasevda bağlayanlar....* (Kemal, Fskab, s.51)

El altından satmak

GTS'de "gizlice" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Hep el altından sattılar.* (Kemal, Fskab, s.21)

El pençe divan durmak

GTS'de "saygı gösterilen kimse karşısında el kavuşturulmuş biçimde" şeklinde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Karşılarında el pençe divan duran hademe hemen koştı.* (Kemal, Fskab, s.23)

-*Konuklar Emir'in karşısında el pençe divan durmuşlardı.* (Kemal, Fskab, s.242)

-*....huzurunuzda el pençe divan durduk.* (Kemal, Fskab, s.33)

El üstünde tutmak

GTS'de "bir kimseye çok saygı ve sevgi göstermek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Orman içi Türkmenleri konukseverdir, onu el üstünde tuttular.* (Kemal, Fskab, s.271)

Ele geçirmek

GTS'de "1. bir kimseyi yakalamak; 2. sahibi olmak; 3. gizlenmek istenen bir şeyi elde etmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Kanıma susamış. Beni ele geçiremedi.* (Kemal, Fskab, s.213)

Ele vermek

GTS'de "1. suçlu bir kimseyi haber verip yakalatmak, ihbar etmek; 2. herhangi kötü bir şey yapmanın yaptığını herkese bildirmek; 3. ortaya çıkarmak" . Metindeki kullanım 3. anlam ile uyumludur:

-*Fakir fukaralar beni ele vermedi.* (Kemal, Fskab, s.213)

Eli ayağı titremek

GTS'de "korku, sinir vb. sebeplerle heyecanlanmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Güle güle derken dehşet bir öfkeye kapıldı, eli ayağı zangır zangır titredi.* (Kemal, Fskab, s.153)

Eli kulağında olmak

GTS'de "nerede ise olacak, çok yakında olması beklenen" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Eli kulağında. Bizi yakında buradan gönderirler*(Kemal, Fskab, s.52)

Elinden çıkmak

GTS'de " biri tarafından yapıldığı belli olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Körüklü çizmesi Halebin en ünlü kunduracısının elinden çıkmıştı.* (Kemal, Fskab, s.18)

-*Döşeği pamuktandı. Yeni hallaç elinden çıkmıştı.* (Kemal, Fskab, s.94)

Emek yemek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde " çok zahmet, emek harcanan şey" anlamında kullanılmıştır.

-*Bu zeytinyağı yağ haline gelinceye kadar ne kadar, ne kadar çok emek yemişti.* (Kemal, Fskab, s.92)

Eti senin kemiği benim

GTS'de "çocuğu ben doğurdum ama onu eğitmek sana düşüyor" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Anam beni mektebe götürür gibi sana, eti senin kemiği benim Panosakımu, demişti. (Kemal, Fskab, s.67)

Ezber etmek

GTS'de "ezberleyerek akılda tutmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Senin yüzünü biz Lalişin kapısındaiken yediden yetmişe ezber etmişlerdir. (Kemal, Fskab, s.251)

Feleğin çemberinden geçmek

GTS'de "hayatta acı tatlı günler görmüş geçirmiş olmak, olgunlaşmış, deneyim kazanmış olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... sen zeki, ömür görmüş, feleğin çemberinden geçmiş bir kişisin. (Kemal, Fskab, s.20)

Felekten bir gece çalmak

GTS'de "felekten bir gün (veya gece) çalmak" madde başında, güzel bir gün veya gece geçirmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-....felekten iyi bir gece çalacağız. (Kemal, Fskab, s.284)

Fidan gibi olmak

GTS'de "ince ve uzun boy" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Gencecik, fidan gibiydi. (Kemal, Fskab, s.302)

Fora etmek

GTS' de "fora etmek" madde başında, "1. açmak, çözmek; 2. açmak, çıplak duruma getirmek; 3. çıkarmak; 4. bıçak, tabanca vb. ni çekip çıkarmak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım 1.anlam ile uyumludur:

-Nergisler de kokularını fora ettiler... (Kemal, Fskab, s.114)

-Kuğular kuyruklarının üstüne çökmüş, kanatlarını fora etmişler, uçular uçacaklar. (Kemal, Fskab, s.63)

Gafil avlamak

GTS'de "umulmadık, beklenmedik bir zamanda yakalamak, zor duruma düşürmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-...sonra da gelip onu burada gafil avlayamaz mıydı? (Kemal, Fskab, s.169)

Gam yememek

GTS'de "kaygılanmamak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-.... şu çadırdan çıkar çıkmaz ölse bile gam yemeyeceğinizi söyledi. (Kemal, Fskab, s.255)

Kefen olmak

GTS'de deyimle rastlanmaz. Metinde "sağlığında giyeceği son giyecek "anlamında kullanılmıştır:

-O güzel giyitler onun kefeni olacak. (Kemal, Fskab, s.135)

Gökten inmek

GTS'de "gökten zembille mi indi" madde başındaki açıklama bu deyime en yakın olanıdır. "1. Tanrı'nın özel olarak gönderdiği, saygınlık görmesini istediği bir kişi mi ? anlamında kullanılan bir söz. 2. uğraşmadan didinmeden, kendiliğinden mi türedi? anlamında kullanılan söz" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Üç bin yıl önce nerdeymişiz, gökten mi inmişiz buraya? (Kemal, Fskab, s.52)

Göz atmak

GTS'de " kısa bir süre, fazla dikkat etmeden bakıvermek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-....dalgalara bir göz atmaktan geri kalmıyordu. (Kemal, Fskab, s.163)

-Her göz atışta da gözleri değişiyor... (Kemal, Fskab, s.163)

Göz dikmek

GTS'de "bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-....gözlerini gözlerinin içine dikti. (Kemal, Fskab, s.248)

-..... doğup büyüdükları adalarına gözlerini dikmişlerdi. (Kemal, Fskab, s.85)

....gözlerini gökyüzüne dikti. (Kemal, Fskab, s.119)

-..gözlerini başörtüsüne dikti. (Kemal, Fskab, s.118)

-Bir bodur, güneye doğru yan yatmış cama sırtını dayadı, çınarların altına gözlerini dikti. (Kemal, Fskab, s.143)

-.... gözlerini Poyraz Musa'nın gözlerinin içine dikti uzunca baktı. (Kemal, Fskab, s.25)

-.....gözlerini dikmiş, sert, ona bakıyordu. (Kemal, Fskab, s.33)

-Her gelen çınarların iki yanındaki tümseklere oturuyor, gözlerini denize dikiyordu. (Kemal, Fskab, s.72)

-Derinden ürperdi, titredi, menevişli denize gözlerini dikti. (Kemal, Fskab, s.95)

Gözlerini fal taşı gibi açmak

GTS'de "şaşkınlıkla, hayretle bakmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Poyraz gözlerini fal taşı gibi açmış... (Kemal, Fskab, s.197)

Göz gezdirmek

GTS'de "1. derinlemesine incelemeyen okumak; 2. bir yeri, bir şeyi çabucak incelemek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Bir ara gözlerini kalabalığın üstünde gezdirdi. (Kemal, Fskab, s.76)

-Daha motoru işletmeden, ayağa kalktı, yöreye bir göz gezdirdi. (Kemal, Fskab, s.161)

Göz gözü görmemek

GTS'de "yoğun sis, duman, toz vb. sebeplerle hiçbir şey görülememek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Göz gözü görmüyordu.* (Kemal, Fskab, s.121)

-*Sigara dumanından göz gözü görmüyordu.* (Kemal, Fskab, s.47)

Göz kamaştırmak

GTS'de "göz kamaştırmak (veya almak)" madde başında, "1. kuvvetli ışık veya parlaklık, kısa bir zaman için görüşü bulandırmak; 2. bir niteliğiyle hayran bırakmak" biçiminde açıklanır. Metinde genellikle 1. anlam tercih edilmiştir:

-... *baksana deniz parlıyor, göz kamaştırıyor mu...* (Kemal, Fskab, s.225)

-*Başörtüsünün pulları yıldırıladı, gözlerini kamaştırdı.* (Kemal, Fskab, s.169)

-*Denizde, ince kıpırtılar, bol bir güneş, göz kamaştıran yansımalar vardı.* (Kemal, Fskab, s.152)

-*Denize yansımış ışık gözleri kamaştırıyor, dünyayı ipiltilere boğuyordu.* (Kemal, Fskab, s.107)göz

-*Karların üstüne ipiltiler çökmüş, dünya göz kamaştırıyordu.* (Kemal, Fskab, s.121)

Göz koymak

GTS'de "bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *sellerin getirip yığıldığı milli toprağa göz koymuştu.* (Kemal, Fskab, s.282)

Gözden geçirmek

GTS'de "1. okumak; 2. niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek; 3. araç, motor vb.nin çalışıp çalışmadığını incelemek, denemek, denetlemek" biçiminde açıklanır. Metinde 2. anlam tercih edilmiştir:

-... *yapıların karşısında durdu teker teker evleri gözden geçirdi.* (Kemal, Fskab, s.188)

Gözden kaçırmak

GTS'de "gözden (veya gözünden) kaçırmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *kıyıdaki, kaçışan küçücük balık yavrularını gözden kaçırmıyordu.* (Kemal, Fskab, s.128)

Gözden silinmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "artık görünmez olmak" anlamında kullanılmıştır.

-*Önce denizin aklıgtı kaydı gitti, bir anda gözden silindi.* (Kemal, Fskab, s.7)

Gözden yitmek

GTS'de " gözden kaybolmak" madde başında, "ortadan çekilmek veya görünmez olmak, kaybolmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *kamışların yöresinde döndükten sonra gözden yitti.* (Kemal, Fskab, s.143)

-...*(adam) çiçeğe bakmadan doğru çamların içine girdi, gözden yitti.* (Kemal, Fskab, s.145)

-*Tekne gözden yitinceye kadar da ayak parmaklarının ucuna dikilerek baktı.* (Kemal, Fskab, s.125)

Göze almak

GTS'de "gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Her şeyi göze alarak evin kapısına kadar gitti...* (Kemal, Fskab, s.179)

Göze çarpmak

GTS'de "dikkati üzerine çekmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*.... ardından da yitip ortadan silinen bir karartı çarptı gözüme.* (Kemal, Fskab, s.9)

-*İçlerinde yüzü bembeyaz olmuş, bitmiş bir de binbaşı göze çarpıyordu.* (Kemal, Fskab, s.122)

Gözleri büyümek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "sevinç ve heyecan belirtisi göstermek" anlamında kullanılmıştır:

--*Şu kadar derken denizi gösterdi. Gözleri büyüyerek.* (Kemal, Fskab, s.184)

Gözleri çakmak çakmak yanmak

GTS'de "ateşli hastalık veya öfkeden gözleri kızarmış ve parlamış olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Gözleri çakmak çakmak yandı, gülümsedi.* (Kemal, Fskab, s.76)

Gözleri faltaşı gibi açılmak

GTS'de "şaşkınlıkla, hayretle bakmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Vasili'nin gözleri faltaşı gibi açılmış, olanı biteni seyreyliyordu.* (Kemal, Fskab, s.285)

Gözleri velfecri okumak

GTS'de "kurnazlığı gözlerinden belli olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanımla uyumludur:

-*Küçükük, akı gözükmeyen yeşil gözleri velfecr okuyordu.* (Kemal, Fskab, s.32)

Gözleri fıldır fıldır dönmek

GTS'de "gözleri fıldır fıldır etmek" maddesinde " şeytanca ve çapkınca bakmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Boynunu içine çekmiş, başını uzattı, gözleri fıldır fıldır döndü...* (Kemal, Fskab, s.208)

-*.... fıldır fıldır gözlerle Vasili'ye bakıyorlardı.* (Kemal, Fskab, s.170)

Gözleri kamaşmak

GTS'de "1. güçlü bir ışık sebebiyle göz bakamaz olmak; 2. güzellik, mükemmellik karşısında çok etkilenmek" biçiminde açıklanır. 1. anlam metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Gözlerini açtı. Gözleri kamaştı.* (Kemal, Fskab, s.14)

-*Kamaşır gözleri padişahın.* (Kemal, Fskab, s.190)

-*... gözleri kamaşan kaymakam bir an sendeledi...* (Kemal, Fskab, s.286)

Gözleri parlamak

GTS'de "gözlerinde sevinç ve istek" belirtmek biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Hatunun gözleri parladı. (Kemal, Fskab, s.256)

Gözleri pörtlemek

GTS'de bu deyim yer almaz. Metinde "gözlerin yerinden fırlaması" anlamıyla kullanılmıştır:

-Donmamıştı ya, gözleri pörtlemişti. (Kemal, Fskab, s.174)

-Allahuekber dağlarında gözleri böyle pörtlemiş, kazık kesmiş ölüleri ancak baharda yerlerinden sökebilmişlerdi. (Kemal, Fskab, s.174)

-Gözleri o biçim pörtlemiş insan hiçbir zaman yaşamaz. (Kemal, Fskab, s.174)

-Şu ıssız adada da bir başına, gözleri pörtlemiş can vermek, donup kalmak... (Kemal, Fskab, s.174)

Gözleri yaş içinde kalmak

GTS'de "gözleri yaşarmak" madde başında, "1. gözleri sulanmak, 2. duygulanmak" biçiminde açıklanır. Metindeki anlama yakındır:

-...ayrılır ayrılmaz gözleri yaş içinde kaldı. (Kemal, Fskab, s.48)

Gözlerini alamamak

GTS'de " bir şeye, bir yere bakmaktayken hayranlık duyarak gözünü oradan başka bir yere çevirememek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-....koskocaman olmuş gözlerini onun ağzından alamıyordu. (Kemal, Fskab, s.41)

Gözü dönmek

GTS'de "aşırı bir isteğin, öfkenin etkisiyle ne yaptığını bilemez duruma gelmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-.... kardeşi bile olsa onu öldürebilecek, gözü dönmüş bir hale getiriyordu. (Kemal, Fskab, s.155)

-Vasili bu sırada hiç telaşsız, soğukkanlı, gözü dönmüş.. (Kemal, Fskab, s.113)

Gözü gibi bakmak

GTS'de " (bir şeyi) gözü gibi sakınmak (saklamak veya esirgemek)" madde başında, "bir şeye aşırı ilgi göstermek, önemle bakıp korumak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Sen güzel Ketî'nin evine gözün gibi bakarsın (Kemal, Fskab, s.294)

Gözü takılmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "bir noktaya odaklanmak" anlamında kullanılmıştır:

-.... gene gözü konuğunun kol düğmelerine takıldı. (Kemal, Fskab, s.25)

Gözü tutmak

GTS'de "güvenmek, beğenmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-..... göbekli berberi de gözü tutmadı. (Kemal, Fskab, s.19)

Gözü yollarda kalmak

GTS'de "birinin gelmesini merak, istek veya özlemlle beklemek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Gözümüz yollarda kaldı. (Kemal, Fskab, s.264)

Gözünden kaçmak

GTS'de " görülmemek, farkına varılmamak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Saatin güzelliği, müdürün gözünden kaçmadı. (Kemal, Fskab, s.25)

Gözüne işlemek

GTS'de deyim yer almaz. "gördüklerini kalıcı hale getirmek" anlamında kullanılır:

-Vasili, başörtünün her kıvrımını, duruşunu gözlerinin en derinine işlemiştir. (Kemal, Fskab, s.144)

Gözünü alamamak

GTS'de bir şeye, bir yere bakmaktayken hayranlık duyarak gözünü oradan başka bir yere çevirememek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Gözlerini Poyraz'dan alamıyordu. (Kemal, Fskab, s.199)

Gülümseyiş atmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "gülümsemek" anlamında kullanılır.

-Talip Bey tapuları imzalarken dikleşti, mutlu bir gülümseyiş attı ortalığa. (Kemal, Fskab, s.31)

Gün vurmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "güneşin bir yeri aydınlatması" anlamında kullanılmıştır:

-Adanın apak evlerine gün vurmuş, camları balkıtmış, bütün adayı yıldızlamış, aydınlığa boğmuştu. (Kemal, Fskab, s.16)

Gün görmemek

GTS'de "sıkıntı içinde yaşamak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Baban gün görmedi. (Kemal, Fskab, s.304)

Hallaç pamuğu gibi atmak

GTS'de "toplu durumda bulunan kişi veya nesnelere darmadağın etmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Adamcağızı hallaç pamuğu gibi atıyorlar. (Kemal, Fskab, s.42)

Hasetlikten ölmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok fazla kıskanmak, imrenmek" anlamında kullanılmıştır:

-Biz de burada karı koca hasretlikten ölüyoruz. (Kemal, Fskab, s.38)

Havayı/ denizi okşamak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde “ havanın ve denizin yeşile bürünmesi” anlamında kullanılmıştır:

-..... *ince, tüylü bir yeşillik havayı, denizi okşuyordu.* (Kemal, Fskab, s.8)

Hazır ola geçmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde “birinin önünde saygıyla durmak” anlamında kullanılmıştır:

-*Yoksa bu köpek feriştahın önünde bile böyle hazır ola geçemezdi.* (Kemal, Fskab, s.29)

Hilim hilim olmak

GTS'de yer almaz. Metinde “parça parça olmuş” anlamında kullanılmıştır:

-*Sırtlarındaki çürümüş, kokmuş, hilim hilim olmuş ölüleri taşıyamayıp...* (Kemal, Fskab, s.143)

Hop oturup hop kalkmak

GTS'de “öfke, heyecan vb. duygular sebebiyle yerinde duramaz olmak, kalkıp kalkıp oturmak” anlamında kullanılmıştır:

-*Vasili hop oturdu hop kalktı.* (Kemal, Fskab, s.143)

İğil iğil akmak

GTS'de deyim “iğil iğil” madde başında zarf olarak açıklanmış, “ağır ağır, yavaş yavaş” anlamları verilmiştir. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Vasili'nin içinden iğil iğil bir sevgi aktı.* (Kemal, Fskab, s.102)

İçeriye süzülme

GTS'de “süzülme” madde başında “ insan sessiz, gizlice ve kayıyormuş gibi gitmek” a-biçiminde açıklanmıştır. Deyim olarak yer almamaktadır. Anlam metin ile uyumludur:

-.... *çadırın kapısından bir gölge gibi, bir kadın süzüldü içeriye...* (Kemal, Fskab, s.252)

İçi açılmak

GTS'de “güzel bir şey karşısında sıkıntısı dağılmak, ferahlamak” anlamı verilmiştir. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-....*içi açıldı, yüreğinde ne kadar keder varsa uçtu gitti.* (Kemal, Fskab, s.66)

İçi boşalmak

GTS'de “önemi ve anlamı kalmamak” biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur.

-*Yerinden kalktı, sanki içi boşalmıştı. İnsanı devirecek kadar güçlü yele karşı yürüdü.* (Kemal, Fskab, s.226)

İçi dışı balık olmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde “gereğinden fazla balık yemek” anlamında kullanılmıştır:

-*İçimiz dışımız balık oldu.* (Kemal, Fskab, s.146)

İçi dolup taşmak

GTS'de "dolup taşmak" maddesinde, "1. gereğinden çok olmak, gereğinden çok kaplamak; 2. çok kalabalık olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Poyraz Musa'nın içi sevinçten dolup taşıyordu.* (Kemal, Fskab, s.41)

-*Vasili'nin içi gene sevinçle doldu taşı.* (Kemal, Fskab, s.124)

İçi gitmek

GTS'de "1. içi sürmek; 2. bir şeyi yapmayı veya elde etmeyi çok istemek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ise farklıdır."Bir şey için korkmak, endişelenmek" anlamında kullanılmıştır:

-*İçerdeyken heybeye, bir şey olur, diye içi gitmişti.* (Kemal, Fskab, s.264)

İçi yanmak

GTS'de "1. çok susamak; 2. büyük bir acı, sıkıntı vb. nedenlerle çok üzülme; 3. bir şeye karşı büyük bir özlem duymak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

-*Susamıştı ya bu kadar su içinde, içi yanıyordu da susamışlığı aklına gelmiyordu.* (Kemal, Fskab, s.11)

İçini çekmek

GTS'de "iç çekmek" biçiminde açıklanmıştır. Açıklaması eksik kalmıştır. Metinde "bir şey için üzülmek, sesli nefes almak" anlamında kullanılmıştır:

-*"Biz de bozulduk" dedi, içini çekerek Üzeyir Han.* (Kemal, Fskab, s.36)

İçini ısıtmak

GTS'de "hoş, tatlı ve huzur verici duygular uyandırmak, coşku vermek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur.

-*Eskiden bizim buralarda da böyle insanın içini ısıtan bir kuş öterdi...* (Kemal, Fskab, s.274)

İçini korku sarmak

GTS'de "korku düşmek" madde başında "endişelenmek, korkmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur.

-*Akşama doğru, ilk girdiği eve gene girdi, içini korkuya benzer bir şeyler sardı.* (Kemal, Fskab, s.14)

İçini okumak

GTS'de "birinin gizli, saklı düşüncelerini anlamak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur.

-*.....Emir onun içini okuyuverecek de her şeyi anlayacak diye ödü kopuyordu.* (Kemal, Fskab, s.248)

-*Onun kim olduğunu bir bakışta anlamış, ciğerlerine kadar bütün içini okumuştur.* (Kemal, Fskab, s.32)

İçini sevinç almak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "içi mutlulukla dolmak" anlamında kullanılmıştır:

-İçini bir sevinç aldı. (Kemal, Fskab, s.120)

İki büklüm olmak / yürümek

GTS'de "1. yorgunluk, hastalık, yaşlılık vb. nedenlerle beli bükülmek, öne doğru eğilmek; 2. riyâkarlık, dalkavukluk, gerçek olmayan saygı vb. nedenlerle iki kat olup öne eğilmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur.

-...Perikles iki büklüm olmuş, birdenbire kamburu çıkmıştı. (Kemal, Fskab, s.62)

-Yaşlılar, orta yaşlılar iki büklüm olmuşlar... (Kemal, Fskab, s.158)

-İki büklüm yürüyen adam, üst üste tökezlemeye başladı, uzun çınarın yanına gelince de yere kapaklandı. (Kemal, Fskab, s.177)

İki arada bir derede kalmak

GTS'de " sıkışık, zor şartlar altında (kalmak)" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-İki arada bir derede kaldım evladım. (Kemal, Fskab, s.39)

İliklerine işlemek

GTS'de "iliklerinde duymak" madde başında "benliğinde yoğun bir biçimde hissetmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Korku bizim iliklerimize işlemiş. (Kemal, Fskab, s.262)

İliklerinde duymak

GTS'de "benliğinde yoğun bir biçimde hissetmek" biçiminde kullanılır. Metindeki kullanım ile uygundur:

-O kokuyu da her bahar, daha iliklerinde duyar. (Kemal, Fskab, s.198)

İliklerine kadar kokmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde " çok fazla kokmak" anlamında kullanılmıştır:

-... bütün bedeni kemiklerine, iliklerine kadar püren kokmuştu. (Kemal, Fskab, s.198)

İliklerine kadar sevince batmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok sevinmek" anlamında kullanılmıştır:

-Onu böyle iliklerine kadar sevince batmış görünce, o da sevinçten titredi. (Kemal, Fskab, s.199)

--Şimdiye kadar böyle birdenbire iliklerine kadar sevince batmış çıkmış bir kimseyi görmemişti. (Kemal, Fskab, s.199)

İmleri timleri belirsiz olmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "arkasında iz bırakmamak" anlamında kullanılmıştır:

-....bir gün adadan çekip gitmişler, yitiklere karışmış, imleri timleri belirsiz olmuştu. (Kemal, Fskab, s.93)

İpiltiye boğmak

GTS'de deyim yer almaz. "ipilti" madde başında "hafif esinti" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Başörtü, orada olduğu yerde duruyor, pembe kocaman bir çiçek gibi açmış, değirmenin taş duvarlarını ipiltiye boğuyordu. (Kemal, Fskab, s.103)

-Denize yansımış ışık gözleri kamaştırıyor, dünyayı ipiltilere boğuyordu. (Kemal, Fskab, s.107)

İpipullah sivri külah kalmak

GTS'de deyim yer almaz. "İpipullah" madde başında " elinde avcunda hiçbir şey kalmamış kimse ve hiç kimsesi kalmamış kimse "anamlarındaki İpipullah sivri külah deyiminde geçen bir söz" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur.

-..... bendeniz iki yara almış, beş yıl cepheden cepheye sürülmüş kişi, işte böyle İpipullah sivri külah kaldım. (Kemal, Fskab, s.25)

İpten kazıktan kurtulmak

GTS'de "her türlü kötülüğü yapacak yaradılıştaki olan (kimse)" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-.....kim bilir, belki de ipten kazıktan kurtulmuş bir kimse. (Kemal, Fskab, s.32)

İş bilmek

GTS'de "becerikli olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-"Sen de hiçbir iş bilmez" diye bağırdı Ali Paşa. (Kemal, Fskab, s.193)

İşi düşmek

GTS'de "birinin yardımına gereksinim duymak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Bir işin mi düştü mal müdürüne... (Kemal, Fskab, s.21)

İtin götüne sokup çıkarmak

GTS'de "itin götüne (veya kıcına) sokmak" madde başında, "rezil etmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-İtin götüne sokup çıkarıyorlar. (Kemal, Fskab, s.42)

İz sürmek

GTS'de "1. izlemek, arkasından gitmek, takip etmek; 2. av sırasında hayvanın ayak izlerine bakarak gittiği yeri bulmaya çalışmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

-Bu adam iz sürüyor, diye düşündü. (Kemal, Fskab, s.144)

Kafasına sokmak

GTS'de "zihnine yerleştirmek, anlamasını sağlamak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... sen benim kafama sokmadın mı, kalalım odamızda.... (Kemal, Fskab, s.87)

Kafayı çekmek

GTS'de deyim yer almaz. "çekmek" maddesinde 43. anlamda "içki içmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Bu balıkçıların hepsi kafayı çekerdi...* (Kemal, Fskab, s.123)

Kalbolmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "hayran kalmak, saygı duymak" anlamında kullanılmıştır:

-.....*başını önüne eğmiş bir hürmet abidesine kalbolmuştu.* (Kemal, Fskab, s.29)

Kan içici olmak

GTS'deyim yer almaz. Metinde "öldüren, katil" anlamlarında kullanılmıştır:

-..... *bu kan içici adama, bu adaya, bu kadar parayla hazineyle sığınmasına bir türlü anlam veremiyordu.* (Kemal, Fskab, s.151)

Kan ter içinde kalmak

GTS'de "çok terli, yorgun ve perişan bir durumda olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Kan ter içinde de kalmıştı.* (Kemal, Fskab, s.194)

Kanı akıtılmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "yaralamak veya öldürmek" anlamında kullanılmıştır:

-.... *sel gibi kanı akıtıldı fakir fukaranın.* (Kemal, Fskab, s.208)

Kanı çekilmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "şaşkınlık veya üzüntüden yüzü sararmak" anlamında kullanılmıştır:

-*O daha orada, kanı çekilmiş, donmuş kalmış öylece duruyordu.* (Kemal, Fskab, s.116)

-*Yüzü sapsarı, kanı çekilmiş, ölmüş gitmişti.* (Kemal, Fskab, s.51)

Kanına karışmak

GTS'de de "kanına işlemek" madde başında, "1. bir şeyi aşırı ölçüde benimsemek; 2. büyük ölçüde etkisinde kalmak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım her iki anlamla da uyumludur:

-*Öyle bir sesi var ki insanın yüreğine işliyor, kanına karışıyor.* (Kemal, Fskab, s.274)

Kanına susamak

GTS'de "belasını aramak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Kanıma susamış. Beni ele geçiremedi.* (Kemal, Fskab, s.213)

Kanını kaynatmak

GTS'de "heyecanlandırmak, coşturmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *bir top, insanın yüreğini hoplatan, kanını kaynatan, kanına karışan bir top mavi kalacaktı.* (Kemal, Fskab, s.119)

Karanlığa gömülmek

GTS'de "1.koyu karanlık içinde kalmak; 2. büyük sıkıntı ve keder içinde kalmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Ardından bir karanlığa daha gömüldü.* (Kemal, Fskab, s.234)

Karanlığa kesmek

GTS'de "karanlık kesmek" madde başında; "ortalık birdenbire kararmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Her yer karanlığa kesti.* (Kemal, Fskab, s.118)

Karanlığı delmek

GTS'de "karanlığı deşmek (veya yırtmak)" madde başında, "1. karanlıkta görmeye çalışmak, aydınlığa çıkmak için çaba harcamak; 2. büyük sıkıntı ve üzüntüden kurtulmak için çabalamak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

-*...ta uzaklara kadar karanlığı deler.* (Kemal, Fskab, s.77)

Karasevda bağlamak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "umutsuz ve güçlü aşka yakalanmak" anlamındadır:

-*O zaman o, her zaman sana karasevda bağlamıştı.* (Kemal, Fskab, s.90)

-*...karasevda bağlamayan bir kız bir oğlana bakar da hiç kızarak gülümser mi?* (Kemal, Fskab, s.90)

-*...ekmekten sudan kesilip karasevda bağlayanlar....* (Kemal, Fskab, s.51)

Karnı burnunda olmak

GTS'de "gebeliği çok ilerlemiş, doğumu yakın" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*... karnı burnunda karısı onu karşılamış.* (Kemal, Fskab, s.279)

Kaskatı kesilmek

GTS'de "1. aşırı coşku, soğuk, korku, üzüntü vb. etkisiyle hareket edemeyecek, bir şey söyleyemeyecek duruma gelmek, donup kalmak; 2. sertleşmek, katılaşmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

-*Bir dakika daha karların üstünde kalsa donup kaskatı kesilecekti.* (Kemal, Fskab, s.218)

-*Kaskatı kesilmiş Poyraz'ın önce kolları, bacakları, sonra da bütün bedeni yavaş yavaş açıldı.* (Kemal, Fskab, s.246)

-*Dışarda kan içinde debelenip debelenip sonra kaskatı kesilenler.* (Kemal, Fskab, s.133)

-*Öylece geminin üstünde kaskatı kesilmişler...* (Kemal, Fskab, s.158)

-*Poyraz Musa olduğu yerden kıpırdamamış, öyle kaskatı kesilmiş kalmıştı.* (Kemal, Fskab, s.172)

Kaşları çatmak

GTS'de "kızmak, öfkelenmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Kaşlarımı çattı.* (Kemal, Fskab, s.192)

Kazık kesilmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "sertleşmek, katılaşmak" anlamında kullanılmıştır.

-*Allahuekber dağlarının yamaçlarında ayakta donup kazık kesilmiş asker ormanını görmüş...* (Kemal, Fskab, s.236)

Kendinden geçmek

GTS'de "1. bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek, bayılmak; 2. bir şey karşısında coşkuya kapılmak, duygulanmak; 3. uykuya dalmak, uyuyakalmak" biçiminde açıklanır. Tespit ettiğimiz iki örnekteki kullanım 2. anlam ile ilintilidir:

-... kendilerinden geçmişler, kutulardan her çıkan heykelin büyüüne, kadının sesine kaptırmışlar özlerini... (Kemal, Fskab, s.253)

-*Karıncalear bile kokularından mest, serilmişler güneşin altına kendilerinden geçmişler.* (Kemal, Fskab, s.197)

Şu örnek 1. anlam ile ilintilidir:

-...(Poyraz) kendinden geçmiş dolaşüyor. (Kemal, Fskab, s.197)

Şu örnek ise 3. anlamla ilintilidir:

-... oracığa uzanırverdi, kendinden geçti. (Kemal, Fskab, s.286)

Kendine getirmek

GTS'de "kendine gelmek"madde başında "1. ayılmak; 2. aklı başına gelmek; 3. durumu düzelmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 2. anlamla uyumludur:

-.... yumruk gibi dikenli çiçeklere durmuş mor kengerler koyağın dibinden geçenleri kendilerine getirdi. (Kemal, Fskab, s.261)

-....sevinç ve şamatalarının kuş seslerine karışması, adalıları kendilerine getirdi. (Kemal, Fskab, s.80)

Kendini ele vermek

GTS'de "yaptığı bir davranış veya söylediği bir sözle kendi suçunu ortaya çıkarmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Bunların içinde kendini de ele veren beş kişi çıktı.* (Kemal, Fskab, s.213)

Kendini kaptırmak

GTS'de " 1. bir şeyin etkisinden kurtulamayacak duruma düşmek; 2. uğraşmaya başladığı bir işten kendini kurtaramamak "biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

-*Vasili de kendisini ona kaptırmış...* (Kemal, Fskab, s.197)

-*Her şeyi unutmuş, küreklerin çıkardığı yakamozlara kendisini kaptırmış gidiyordu.* (Kemal, Fskab, s.140)

Keseye davranmak

GTS'de "ödemek istemek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-.... keseye davranırsan, vereceğın altının sayısı ne istediğine bağlıdır. (Kemal, Fskab, s.21)

Kıçın kıçın inmek

GTS'de "kıçın kıçın gitmek" madde başında "1. geriye doğru gitmek, geri geri gitmek ; 2. henüz yürümeyen bebek kıçüstü gitmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

-*Kedi onu görünce, kıçın kıçın zorla gövdeden aşağı indi.* (Kemal, Fskab, s.173)

Kıpkırmızı kesilmek

GTS'de "yüzü herhangi bir nedenle çok kızarmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Gene kıpkırmızı kesilip boyun damarları şişti bağırarak.* (Kemal, Fskab, s.193)

Kırıp geçirmek

GTS'de "1. yakıp yıkarak, öldürerek, baskı veya etki yaparak zarar vermek; 2. çok sert davranarak darıltmak; 3. tuhaf söz ve davranışlarla herkesi çok güldürmek; 4. hayran etmek" biçiminde açıklanır. Metindeki bir örnek 1. anlam ile uyumludur:

-*Şu yeryüzünde canlı koymadı kırdı geçirdi.* (Kemal, Fskab, s.290)

1 örnek ise 3. anlam ile uyumludur:

-*.....milleti kırıp geçiren, ne zaman söylese duyana donuna işeten türküsünü söylemiş...* (Kemal, Fskab, s. 51)

Kırmızıya çalmak

GTS'de deyim olarak yer almaz. "çalmak" maddesinde 10. anlamda " benzemek, andırmak" ifadesiyle açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*..... kırmızıya çalan bir mermer tabaka daralarak ikinci katın tabanını delip yukarılara çıkıyordu.* (Kemal, Fskab, s.13)

Kıyamet kopmak

GTS'de "1. kıyamet günü gelmek; 2. bir yerde çok gürültü ve telaş olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 2. anlam ile uyumludur:

-*Kıyamet kopuyordu.* (Kemal, Fskab, s.77)

Kıyı kıyı gitmek

GTS'de bu deyim yer almaz. "kıyın kıyın" maddesinde "kıyıdan, görünmeden giderek" anlamıyla açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Kıyı kıyı, çok ağır gidiyordu.* (Kemal, Fskab, s.119)

Kızıl köze kesmek

GTS'de bu deyim yer almaz. Metinde "kızıl köze dönüşmek" anlamında kullanılmıştır:

-*Orta yere yakılan ateş çoktan kızıl köze kesmiştir.* (Kemal, Fskab, s.77)

Kin bağlamak

GTS'de "birine karşı öç alma duygusu duymak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*.... bütün insanoğluna yediden yetmişe kin bağlamıştı.* (Kemal, Fskab, s.147)

Korkuya kesmek

GTS'de "korkmak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

- *Gözleri, bütün bedeni korkuya kesmişti.* (Kemal, Fskab, s.172)

Korkuyla ürpermek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok korkmak" anlamında kullanılmıştır:

-*Dehşet bir korkuyla ürperdi...* (Kemal, Fskab, s.121)

Kökünü kurutmak

GTS'debu deyim yer almaz. "kökünü kazımak" madde başında "bir daha üreyemez duruma getirmek, hiçbir kalıntısını bırakmamak, yok etmek" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*.... fırsat bulunca da çetelerin kökünü kurutuyorlardı.* (Kemal, Fskab, s.240)

Köşeye çekmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "birisiyle hesaplaşmak ya da konuşmak için ortam sağlamak" anlamında kullanılmıştır:

-*....Abdülvahap Bey Poyraz Musa'yı bir köşeye çekti.* (Kemal, Fskab, s.31)

Köylere vurmak

GTS'de deyim yer almaz. Ayrıca GTS'de "vurmak" maddesi içerisinde metinde kullanılan anlama yer verilmemiştir. Metinde "köylere gitmek, yolculuk etmek" anlamında kullanılmıştır:

-*Meryemçil belinden sonra orman içi köylere vurdu.* (Kemal, Fskab, s.271)

Kulak kesilmek

GTS'de "büyük bir dikkatle dinlemek" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Vasili, bütün bedeniyle kulak kesilmiş ayak seslerini dinliyordu.* (Kemal, Fskab, s.160)

Kulu kurbanı olmak

GTS'de "(birinin veya bir şeyin)kurbanı olmak" madde başında, "uğruna ızdırap veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*.... kulun kurbanın olayım askere gitme...* (Kemal, Fskab, s.302)

Kurban olmak

GTS'de "bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Anan sana kurban olsun...* (Kemal, Fskab, s.304)

Kurşun geçirmemek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "kopkoyu, zifiri karanlık" anlamı vardır:

-*Yağmur daha hışım gibi indiriyordu, karanlık kurşun geçirmez bir gece gibi...* (Kemal, Fskab, s.171)

Kurşuna dizek

GTS'de "1. verilen ölüm cezasını askeri bir kıtanın attığı kurşunlarla yerine getirmek; 2. öldürmek biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 2. anlamla uyumludur:

-.....nereye giderseniz gidin sizi yakaladır kurşuna dizerim. (Kemal, Fskab, s.239)

Kuşa kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "gökyüzünün kuşlarla dolu olması "anlamında kullanılmıştır:

-Yeryüzü, gökyüzü kuşa keser. (Kemal, Fskab, s.79)

Kül bağlamak

GTS'de 1. ateş sönmek; 2. gücünü, etkisini yitirmek" anlamında kullanılmıştır. Metindeki kullanım 2. anlama uyumludur:

-Zeytin ağacının közleri kolay kolay kül bağlamaz. (Kemal, Fskab, s.77)

Küreklerle asılmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "kürekleri var gücüyle çekmeye çalışmak" anlamında kullanılmıştır:

-Poyraz çabucak toparlanıp küreklerle asıldı... (Kemal, Fskab, s.233)

-.... küreklerle asıldı, sular köpürdü, hışırdadı. (Kemal, Fskab, s.16)

-..... küreklerle asıldı, altındaki kayık uçuyordu. (Kemal, Fskab, s.7)

-Bir damla su bile sıçratmadan küreklerle asıldı. (Kemal, Fskab, s.18)

-... kayığın ipini çözdü, atladı, küreklerle asıldı. (Kemal, Fskab, s.98)

-Motoru çalıştırmadı, küreklerle asıldı.... (Kemal, Fskab, s.101)

Küreklerle yapışmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "kürekleri var gücüyle çekmeye çalışmak" anlamında kullanılmıştır:

-Poyraz Musa gülümseyerek yerine oturdu, küreklerle yapıştı. (Kemal, Fskab, s.8)

-Poyraz kendini toparlıyor, küreklerle yapışıyor... (Kemal, Fskab, s.233)

Meraktan ölmek

GTS'de "çok kaygılanmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Meraktan ölmeseydi, şu anda bu resme arkasını döner, koşarak evden çıkar giderdi. (Kemal, Fskab, s.150)

Metelik vermemek

GTS'de "değer ve önem vermemek, umursamamak, aldırış etmemek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-....mallarımıza bir metelik vermezler. (Kemal, Fskab, s.50)

Mutluluğa kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "mutlulukla dolup taşmak" anlamında kullanılmıştır:

-....bütün bedeni mutluluğa kesti... (Kemal, Fskab, s.142)

-Adam dimdik iliklerine kadar mutluluğa kesmiş çeşmeye gitti... (Kemal, Fskab, s.142)

Mutluluk taşmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "mutlulukla dolup taşmak" anlamında kullanılmıştır:

-Yüzünden, gözlerinden, ellerinden, tepeden turnağa mutluluk taşıyordu. (Kemal, Fskab, s.42)

Mutluluktan uçmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "mutlulukla dolup taşmak" anlamında kullanılmıştır:

-... bu motora nasıl sahip olabildiğini mutluluktan uçarak anlatıyordu. (Kemal, Fskab, s.48)

Mürekkep yalamak

GTS'de "çok okuyup yazmış olmak" GTS'de deyim yer almaz. Metinde "mutlulukla dolup taşmak" anlamında kullanılmıştır:

-Bizim de biraz mürekkep yalamışlığımız var. (Kemal, Fskab, s.30)

Nan ekmeğe muhtaç etmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "maddi anlamda en basit ihtiyacı dahi karşılayamayacak duruma gelmek" anlamında kullanılmıştır:

-.... devlet bizi nan ekmeğe muhtaç etmişler. (Kemal, Fskab, s.26)

-Efendim bizi nan ekmeğe muhtaç eylediler. (Kemal, Fskab, s.23)

Nar gibi olmak

GTS'de "iyice kızarmış (yiyecek)" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-...nar gibi olmuş balıklar da onların sofrasına konurdu. (Kemal, Fskab, s.77)

Oltalara asılmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "var gücüyle oltaları kullanmak" anlamında kullanılmıştır:

-Lüfer, kafana bütün gücüyle asılır oltalara.. (Kemal, Fskab, s.102)

Ortalığı koku almak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "etrafın (bir şeyin) kokusuyla dolması" anlamında kullanılmıştır:

-Mis gibi bir ekmeğin kokusu da ortalığı almıştır. (Kemal, Fskab, s.77)

Ortalık günlük güneşlik olmak

GTS'de "günlük güneşlik görünmek" madde başında, "sıkıntısız, sorunsuz, huzur ortamında bulunmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Ortalık günlük güneşlik... (Kemal, Fskab, s.179)

Ot bitmemek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "verimsiz olmak, işe yaramaz olmak" anlamında kullanılmıştır:

-Bu ot bitmeyen yerde keçi çobanı oldular. (Kemal, Fskab, s.91)

Ödü kopmak

GTS'de "ödü kopmak (veya patlamak)" madde başında "çok korkmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *benim de ödüm kopuyor.* (Kemal, Fskab, s.28)

-... *bizim milletin ödü kopuyor.* (Kemal, Fskab, s.28)

- *Onun şimdi bu adada dolaşan kişiden ödü kopuyor,....* (Kemal, Fskab, s.168)

- *Ödü de kopuyordu. Gözleri, bütün bedeni korkuya kesmişti.* (Kemal, Fskab, s.172)

- *Poyraz, Emir'in Bedevileri niçin basıp talan ettiklerini, öldürdüklerini soracağından ödü kopuyor...* (Kemal, Fskab, s.243)

.... *Emir onun içini okuyuverecek de her şeyi anlayacak diye ödü kopuyordu.* (Kemal, Fskab, s.248)

-... *böyle ıssız adalardan ödü kopar da ondan, dedi.* (Kemal, Fskab, s.165)

- *Gene evden, Abdülvahap Bey'den söz edecek diye ödü kopuyordu.* (Kemal, Fskab, s.42)

Öfkeden delirmek

GTS'de "öfkeden kudurmak (veya deliye dönmek)" madde başında "fazla sinirlenmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

- *Kamuşluğun içinde öfkeden delirerek kıvranırdı...* (Kemal, Fskab, s.153)

Öfkesi tepesinden duman olmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok öfkelenmek" anlamında kullanılmıştır:

- *Hacı Remzi'nin öfkesi tepesinden duman olmuş tütiyordu ya şeytana uyma, şeytana uyma Hacı, diyordu içinden.* (Kemal, Fskab, s.59)

Önünde titremek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "korkudan veya saygıdan dolayı vücudun içinde bulunduğuy tereddüt hali" anlamında kullanılmıştır:

- *Rus çarları önünde titrer, secdeye varırlardı.* (Kemal, Fskab, s.186)

Palavra sıkmak

GTS'de "palavra atmak (veya savurmak veya sıkmak)" madde başında, 1. abartarak konuşmak, başarılarından abartarak söz etmek; 2. uydurma, asılsız bir söz veya haberi gerçekmiş gibi ortaya koymak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım 2. anlamla uyumludur:

- *İlkin, palavra sıkıdığını sandığım Üzeyir Han'ın Hanlığının büyüüne az sonra ben de kapılıp gitmedim mi?* (Kemal, Fskab, s.47)

Parmak ısirtmak

GTS'de "parmak ısirtmak" madde başında "büyük şaşkınlık duymak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *gençliğinde parmak ısirtacak kadar güzel bir kadındı Lena.* (Kemal, Fskab, s.51)

Parmakları ağızlarında kalmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok şaşırarak" anlamında kullanılmıştır:

-..... *dinleyenlerin parmakları ağızlarında kalmıştı.* (Kemal, Fskab, s.24)

Parmaklarını yemek

GTS'de "yemeği çok beğenmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-...*öyle bir buğulama yaparım ki sana levrekle birlikte parmaklarını da yersin.* (Kemal, Fskab, s.112)

-*Demek bu akşam yemeklerle beraber parmağımızı da yiyeceğiz.* (Kemal, Fskab, s.285)

-*Bizim Hanım sana Çerkez yemeği yapar ki, parmaklarını yersin.* (Kemal, Fskab, s.37)

Pembeye kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "etraftaki unsurların pembe renge dönüşmesi" anlamında kullanılmıştır:

-*At gene pembeye kesti.* (Kemal, Fskab, s.11)

-*Gökyüzü, deniz, toprak, dünyada ne varsa, çiçek, kuş, ağaçlar, yeşiller, morlar, sarılar, turuncular hep pembeye kesmişti.* (Kemal, Fskab, s.9)

Pusuda beklemek

GTS'de "gizlenerek saldırıya hazır durumda olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-.... *onların seni, yıllarca pusuda bekleyerek, bu evden çıkar çıkmaz öldürüleceğini biliyor.* (Kemal, Fskab, s.248)

Pusuya yatmak

GTS'de "pusuda beklemek" biçiminde açıklanır. Metindeki anlamla uyumludur:

-..... *kalabalık bir güçle pusuya yatmış, onları beklemişlerdi.* (Kemal, Fskab, s.241)

Raconu bozmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "alışılmış kuralların dışına çıkmak" anlamında kullanılmıştır:

-*Biz de bu yüzyıllık dükkanın raconunu bozmayıp....* (Kemal, Fskab, s.19)

Rüşvet yemek

GTS'de "bir işi yapmak için rüşvet yemek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanımla uyumludur:

-*Onun huzurunda kimsecikler rüşvet yiyemez.* (Kemal, Fskab, s.43)

-*Onu öldürsen rüşvet yemez.* (Kemal, Fskab, s.21)

Saat gibi işlemek

GTS'de "aksamadan, ara vermeden çalışmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-....*yepyeni motor saat gibi işliyor...* (Kemal, Fskab, s.48)

Safi yıldıza kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "gökyüzünün tamamen yıldızla dolu olması" anlamında kullanılmıştır:

-*Mezopotamya çölünün gökleri geceleyin safi yıldıza keser, karanlığı da..* (Kemal, Fskab, s.260)

Sapsarı kesilmek

GTS'de "çok sararmak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım uyumludur:

-*.....yüzü sapsarı kesilmiş, elleri mi titremişti, yeşil gözleri ölü koyun gözleri gibi buruş buruş mu olmuş.....* (Kemal, Fskab, s.33)

Sarıya kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "adanın sarı renge dönüşmesi" anlamında kullanılmıştır.

-*Güneş vurmüş çiçeklere, ada sarıya kesmiş.* (Kemal, Fskab, s.197)

Saygıdan iki kat olmak

GTS'de "iki kat olmak" madde başında "iki büklüm olmak" açıklaması verilir. Verilen örnekle metindeki örneğin anlamı uyuşmamaktadır. Metinde "saygıdan eğilmek" anlamı vardır.

-*Poyraz Musa, Zübeyde Hanım'ın elini, saygıdan iki kat olarak öptü.* (Kemal, Fskab, s.46)

Secdeye gitmek

GTS'de "secde etmek" madde başında "1. alını, eli, ayakları, dizleri, ayak parmaklarını yere değiştirmek; 2. saygı göstermek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 2. anlam ile uyumludur:

-*O söyler bana yedi düvel önümde benim diz çökmüştür, gitmiştir secdeye.* (Kemal, Fskab, s.184)

Secdeye varmak

GTS'de "secde etmek" madde başında "1. alını, eli, ayakları, dizleri, ayak parmaklarını yere değiştirmek; 2. saygı göstermek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 2. anlam ile uyumludur:

-*Üzeyir Han'ın önünde secdeye varacaklar.* (Kemal, Fskab, s.47)

-*...Rus çarları önünde titrer, secdeye varırlardı.* (Kemal, Fskab, s.186)

Sesi titremek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "heyecandan dolayı düzgün konuşamamak" anlamında kullanılmıştır:

-*Önce sesi titredi, karıncalandı.* (Kemal, Fskab, s.33)

Sesi ustura gibi keskin olmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "tiz bir tonda, kuvvetli bir söyleyişle konuşmak" anlamında kullanılmıştır:

-*Sesi ustura gibi keskindi.* (Kemal, Fskab, s.60)

Sesi yılan ıslığı gibi olmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "rahatsız eden, keskin ses" anlamında kullanılmıştır:

-*Sesi bir yılan ıslığı gibiydi.* (Kemal, Fskab, s.59)

Sevince boğmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "sevinçle dolup taşmak" anlamı vardır:

-... *şehvetli gözleri onu böyle sevince boğmuştu.* (Kemal, Fskab, s.199)

Sevince kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "sevinçle dolup taşmak" anlamı vardır:

-... *o kadar sevinmiş, bütün bedeni sevince kesmişti.* (Kemal, Fskab, s.304)

-*Birden tepeden turnağa sevince kesti.* (Kemal, Fskab, s.181)

-.....*iliklerine kadar sevinçten titeyip, iliklerine kadar bir mavi sevince kesmişler mi?* (Kemal, Fskab, s.94)

-*İliklerine kadar sevince kesti.* (Kemal, Fskab, s.119)

Sevinci boğazında kalmak

GTS'de deyim farklı bir şekilde yer alır. "sevinci kursağında kalmak" madde başında "bir engel sebebiyle hayal kırıklığına uğramak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

- *Sonra da sevinci boğazında kilitlendi kaldı.* (Kemal, Fskab, s.172)

Sevinci kursağında kalmak

GTS'de "bir engel sebebiyle hayal kırıklığına uğramak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-.....*Vasili'nin sevinci kursağında kalmıştı.* (Kemal, Fskab, s.229)

Sevinci öfkeye kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "sevincinin öfkeye dönüşmesi" anlamında kullanılır:

-*Sevinci öfkeye kesti, yüreği küt küt atmaya başladı.* (Kemal, Fskab, s.97)

Sevinç kasırgasına boğmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "birini çok fazla sevindirmek" anlamında kullanılmıştır:

-*Koşarak aşağı inecek, gelen kişinin boynuna sarılacak, onu bir sevinç kasırgasına boğacaktı.* (Kemal, Fskab, s.112)

Sevinçten taşmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok sevinmek" anlamında kullanılır:

-...*Vasili de onunla birlikte sevinçten taşıyordu.* (Kemal, Fskab, s.155)

Sevinçten titremek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok sevinmek" anlamında kullanılır:

-*Onu böyle iliklerine kadar sevince batmış görünce, o da sevinçten titredi.* (Kemal, Fskab, s.199)

Sevinçten uçmak

GTS'de "sevinçten havalara uçmak" madde başında "çok sevinmek" biçiminde açıklanır. Metindeki anlamla uyumludur:

-*Melek Hanım sevincinden uçuyor...* (Kemal, Fskab, s.305)

-*.....sevinçten uçuyordu.* (Kemal, Fskab, s.181)

Sırta kadem basmak

GTS'de "ortalıktan yok olmak, kaybolmak, ortalıkta görünmemek" biçimiyle açıklanır. Metindeki anlamla uyumludur:

-*.... yeşil başörtüsü sırta kadem basmıştı.* (Kemal, Fskab, s.89)

Sırrını faş etmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "birinin verdiği sırrın açığa çıkarılması" anlamına gelir:

-*Faş etmeyeceksin sırrımızı, kurtaracaksın canımızı.* (Kemal, Fskab, s.187)

-*Ver bana söz, etme sırrımızı faş!* (Kemal, Fskab, s.187)

Sıtmadan kırılmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "sıtma hastalığından herkesin etkilenmesi" anlamında kullanılmıştır:

-*... koskoca Osmanlı ordusunun bir avuç döküntüsünün Mezopotamya çöllerinde sürünmesini, sıtmadan kırılışlarını...* (Kemal, Fskab, s.165)

-*Orada herkes sıtmadan kırılıyor.* (Kemal, Fskab, s.91)

Sirtaki tepmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "sevinçten oynamak" anlamına gelir:

-*....onlar sevinçlerinden sirtaki teperlerken....* (Kemal, Fskab, s.44)

Soluk almak

GTS'de "1. havayı ciğerlerine çekmek, nefes almak; 2. dinlenmek; 3. rahatlamak" biçiminde açıklanır. Metin ile uyumludur:

-*O pencerenin önünde çok durmadan kuzey penceresinde aldı soluğu.* (Kemal, Fskab, s.9)

Som maviye kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Som (1) madde başında 2. anlamda "saf (II)" açıklaması yer alır: Metindeki kullanımla uyumludur:

-*Som maviye kesmiş gök, som maviye kesmiş deniz, som maviye kesmiş bulut ışık altında kaldı.* (Kemal, Fskab, s.10)

Som sarıya kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Som (1) madde başında 2. anlamda "saf (II)" açıklaması yer alır: Metindeki kullanımla uyumludur:

-*Sonra atlar, daha sonra som sarıya kesmiş ova kurşun geçirmez bir karanlık altında kaldı.* (Kemal, Fskab, s.10)

Som turuncuya / som işığa boyamak

GTS'de deyim yer almaz. Som (1) madde başında 2. anlamda "saf (II)" açıklaması yer alır: Metindeki kullanımla uyumludur:

-*Kimin eliye, bir el geldi, bütün denizi som turuncuya, som ışığa boyadı. Ardından da ok gibi bir kırmızı ışık çaktı.* (Kemal, Fskab, s.15)

Sökün etmek

GTS'de "sökün" madde başında, " birçok kişi veya şey birbiri ardından gelmek, görünmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Arkasından kadınlar, çocuklar, sonra da yaşlı erkekler, delikanlılar sökün ettiler.* (Kemal, Fskab, s.147)

Sözcüklerin akması

GTS'de deyim yer almaz. Metinde " kolaylıkla konuşabilmek" anlamında kullanılmıştır:

-... *sözcükler ağzından kolaylıkla akmaya başladı.* (Kemal, Fskab, s.33)

Sözünü balla kesmek

GTS'de "karşısındakinin konuşmasını kesip arada herhangi bir şey hatırlatılmak istenildiğinde izin dilemek için söylenen bir söz" biçiminde kullanılır. Metindeki kullanım ile uyumludur: sözünü

-*Sözünüzü balla kestim.* (Kemal, Fskab, s.285)

Sözünün eri olmak

GTS'de "verdiği sözü ne olursa olsun yerine getiren kimse" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-...*sözünün eri bir kişiydi.* (Kemal, Fskab, s.168)

Sürünmek

GTS'de "yerlerde sürünmek" madde başında " çok perişan, acınacak bir durumda bulunmak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Buralarda benim gibi sürünür.* (Kemal, Fskab, s.39)

Sütbeyaz olmak

GTS'de "sütbeyaz" madde başında, "1. Bembeyaz, çok beyaz; süt beyazı 2. bu renkte olan" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Güneş daha karşı dağların ardında, deniz süt beyaz...* (Kemal, Fskab, s.197)

Sütliman olmak

GTS'de "ortalık sütliman olmak" madde başında, " sakinleşmek, durulmak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *deniz aydınlık, süt limandı...* (Kemal, Fskab, s.181)

-*Deniz sütlimandı ve apaktı.* (Kemal, Fskab, s.64)

Şan vermek

GTS'de "ün salmak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *nasıl bir ulu kahramandır ki yeryüzüne şan vermiş.* (Kemal, Fskab, s.35)

Şeytana uymak

GTS'de "1. doğru yoldan ayrılarak kötü bir şey yapmak; 2. günah işlemek" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Hacı Remzi'nin öfkesi tepesinden duman olmuş tütüyordu ya şeytana uyma, şeytana uyma Hacı, diyordu içinden.* (Kemal, Fskab, s.59)

Şeytanı kadar sevmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "hiç sevmemek, hoşlanmamak" anlamında kullanılmıştır:

-*Oysa onu şeytanı kadar sevmiyordu.* (Kemal, Fskab, s.42)

Tabak gibi (gözükmek)

GTS'de "tabak gibi" madde başında, "1. dümdüz ve açık (yer); 2. dümdüz ve açık olarak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım 2. anlam ile uyumludur:

-*Oradan bütün deniz tabak gibi gözükürdü.* (Kemal, Fskab, s.124)

Talan etmek

GTS'de "yağmalamak, talanlamak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Bu yüzbaşı köyleri talan etmiştir, biliyorum...* (Kemal, Fskab, s.152)

Tamtakır olmak

GTS'de "içinde gerekli hiçbir şey kalmamak" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Evin içi tamtakırdı.* (Kemal, Fskab, s.10)

-*..... köşk tamtakırdı, bir çöp bile bulamadı.* (Kemal, Fskab, s.93)

Taş gibi (olmak)

GTS'de "taş gibi" madde başında "1. çok sert, çok katı; 2. çok sağlam; 3. hareketsiz; 4. vücudu diri olan" biçiminde açıklanmıştır. Metindeki kullanım 3. anlam ile uyumludur:

-*.... gene öyle taş gibi hiç kıpırdamıyor, gene öyle yüzü donmuş kalmış...* (Kemal, Fskab, s.34)

Taş kesilmek

GTS'de "1. çok şaşırıp ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilememek; 2. sesini çıkaramaz olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 2. anlamla uyumludur:

-*.....onun ağzından girecek burnundan çıkacak, avucunun içine alacak, buruşturacak şuraya atacaktı ya adam taş kesilmiş, donmuş kalmıştı.* (Kemal, Fskab, s.33)

-*Han soylu babayiğit de taş kesilmiş soluk bile almadan, gözlerini de kırpmadan bekliyordu.*

-*... taş kesilmiş insan ormanı da bir türlü gözlerinin önünden gitmiyordu.* (Kemal, Fskab, s.236)

-*.... (binlerce kişinin) taş kesilişlerini düşünüyor... .* (Kemal, Fskab, s.165)

-*Orada, koltuğun içinde taş kesilmişti.* (Kemal, Fskab, s.59)

Tavuğuna kış demek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "karşı tarafın hoşuna gitmeyecek bir şey yapmış olmak" anlamında kullanılmıştır:

-Haçan ben ne yapmışım ona? Kış demişim tavuğuna? (Kemal, Fskab, s.191)

Tepeden tırnağa acıya kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "acıyla dolup taşmak, çok acı çekmek" anlamında kullanılmıştır:

-Bir tepeden tırnağa acıya keser, bir ağız dolusu gülerler... (Kemal, Fskab, s.114)

-Şu anda bu adam tepeden tırnağa acıya kesmiş. (Kemal, Fskab, s.114)

Tepeden tırnağa denize kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "insanın denizle bütünleşmesi" anlamında kullanılmıştır:

-İnsan tepeden tırnağa denize kesiyordu. (Kemal, Fskab, s.110)

Tepeden tırnağa sevince koşmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "çok sevinmek" anlamında kullanılmıştır:

-Vasili tepeden tırnağa kadar sevince koştu. (Kemal, Fskab, s.97)

Tepeden tırnağa süzmek

GTS'de "herhangi bir sebeple birine dikkatlice bakmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... onu tepeden tırnağa sevgiyle, dostlukla, minnetle süzdü. (Kemal, Fskab, s.232)

Ter boşanmak

GTS'de "hastalık, sıkıntı veya heyecandan dolayı çok terlemek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uygundur:

-Bütün bedeninden terler boşandı... (Kemal, Fskab, s.117)

Terütaze doğmak

GTS'de deyim yer almaz. "terütaze" madde başında, "1. körpe; 2. dinç bir biçimde" şeklinde açıklanır. Metindeki kullanım her iki anlamla uyumludur:

-... insanoğlu her gün anasından terütaze doğmuş gibi bir kez daha doğar... (Kemal, Fskab, s.248)

Tetiğe davranmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "kullanmak üzere silaha yönelmek" anlamında kullanılmıştır:

-Ulan, bu deyyus deli midir nedir? diye tetiğe davrandı. (Kemal, Fskab, s.98)

Tıp etmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "bıkkınlık gelmek, yılmak" anlamında kullanılmıştır:

-Hacı, daha başın sağ olsun derken, yüreğine tıp etmişti. (Kemal, Fskab, s.56)

-Sırtında çuval çuval toprağı taşıya taşıya tıp etmişti. (Kemal, Fskab, s.54)

Tir tir titremek

GTS'de "1. çok üşümek; 2. çok korkmak" biçiminde açıklanır. Metindeki anlam ise farklıdır "çok heyecanlanmak" anlamında kullanılmıştır:

-..... *heyecanımdan tir tir titriyorum.* (Kemal, Fskab, s.34)

Tohum atmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "başkalarını kötülüğüyle etkilemek" anlamında kullanılmıştır:

-.... *savaş, çirkinlik tohumlarını bu topraklara atmışlardır.* (Kemal, Fskab, s.246)

Topa tutmak

GTS'de "1. üzerine topla ateş etmek; 2. kötü eleştiri amaçlı saldırmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 1. anlam ile uyumludur:

-....*dağı taşı, yazıyı yabanı, köyleri kasabaları topa tutuyorlardı.* (Kemal, Fskab, s.240)

Turuncuya kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde " turuncu renge dönüşmek" anlamında kullanılmıştır:

-*Urfa şehri, Dört Yol, portakal bahçeleri, turuncuya kesmiş köy, Gavurdağından kopmuş gümrüdeyerek inen som köpük olmuş bir su, çocukluğu, babası, savaşlar geçiyordu gözlerinin önünden.* (Kemal, Fskab, s.17)

Tuttuğu altın olmak

GTS'de " her işin olumlu gitsin, refah içinde yaşa" anlamında kullanılan bir söz biçiminde açıklanır. Metindeki kullanımla uyumludur:

-*Allah senin tuttuğunu altın etsin.* (Kemal, Fskab, s.304)

Tuz ekmek hakkı (olmak)

GTS'de "tuz ekmek hakkı" madde başında "birinin ekmek yedirip iyilik ettiği kimse üzerindeki manevi hakkı" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanımla uyumludur:

-*Aramızda tuz ekmek hakkı vardı.* (Kemal, Fskab, s.158)

-*Bunca yılın tuz ekmek hakkı var. Varsın onlar da kalsın. Tuz ekmek...* (Kemal, Fskab, s.82)

-*Analarının sütü gibi helal olsun mallarımız bizim dostlarımıza. Bunca yıllık tuz ekmek hakkı için.* (Kemal, Fskab, s.82)

Un ufak etmek

GTS'de " çok ufak kırıntılar durumuna getirmek, parçalamak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanımla uyumludur:

-.... *ızbandut gibi adamları gelir, senin kemiklerini kırar, un ufak ederler.* (Kemal, Fskab, s.22)

Uyku çekmek

GTS'de "iyice uyumak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanımla uyumludur:

-.... *dolaptaki yatağını indirecek, öyle bir uyku çekecekti ki..* (Kemal, Fskab, s.175)

Uykusuzluktan ölmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde " uykusuzluktan dolayı sıkıntı çekmek" anlamında kullanılmıştır:

-*Çabucak soyundu, uykusuzluktan ölüyordu...* (Kemal, Fskab, s.45)

Üstüne gün doğurmak

GTS'de deyim "(birinin)üstüne güneş doğmamak" madde başında "güneş doğmadan önce kalkmak" biçiminde açıklanır. Cümle farklı öğelerden oluşsa da metindeki anlamla uyumludur:

-... *insan hiç üstüne gün doğdurur mu?* (Kemal, Fskab, s.142)

(Üstüne) kalıp gibi oturmak

GTS'de "kalıp gibi oturmak" madde başında, "giysi, vücuda tam uymak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanımla uyumludur:

-.....*üstüne kalıp gibi oturmuş ceketinin mendil cebine...* (Kemal, Fskab, s.204)

Üstünü örtmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "bir şeyin üzerini kaplamak" anlamında kullanılmıştır:

-*Pembe gölgeler ovanın üstünü örttü.* (Kemal, Fskab, s.10)

Yağ gibi kaymak

GTS'de "kızak, taşıt vb. sarsılmadan hızla gitmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanımla uyumludur:

-*Tekne kırışksız suda yağ gibi kayıyor...* (Kemal, Fskab, s.16)

Yakasını tutmak

GTS'de "(birisinin) yakasına (veya yakasından) asılmak (veya yapışmak)" madde başında "hesap sormak veya bir şey istemek için tutup bırakmamak" biçiminde açıklanır. Cümlelerin kuruluş şekli farklı olsa da metindeki anlamla uyumludur:

-.... *öyle bir delilik yaparlarsa bunlar, ben de gelir senin yakamı tutarım.* (Kemal, Fskab, s.52)

Yalnızlıktan ölmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "yalnız olmaktan dolayı acı çekmek" anlamı vardır:

-*Yalnızlıktan ölürsün.* (Kemal, Fskab, s.46)

Yalpa yalpa yanmak

GTS'de deyim yer almaz. Buna benzer olarak "yalaz yalaz yanmak" madde başı yer alır. Buradaki anlam "yüksek ateş içinde bulunmak" biçimindedir. Anlam olarak metinle uyumludur:

-*Yalpa yalpa yanıyor, denizin dibine, batan bir gemi gibi iniyordu.* (Kemal, Fskab, s.11)

Yaraya tuz biber ekme

GTS'de "bir derdin acısını çoğaltmak" biçiminde açıklanır. Metindeki anlamla uyumludur:

-*Periklesin de adayı bırakıp gitmesi yaraya tuz biber ekmiş, hiçbir umut bırakmamıştı.* (Kemal, Fskab, s.65)

Yavruya durmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "yavru doğurmak" anlamı vardır:

-*Dallardaki kuş yuvaları daha yavruya durmamıştı.* (Kemal, Fskab, s.10)

Yayına basılmak

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "fırlar gibi kalkmak" anlamında kullanılır:

-..... *hep birden yaylarına basılmışçasına ayağa kalktılar.* (Kemal, Fskab, s.47)

Yaylım ateşi (ne tutmak)

GTS'de deyim yer almaz. "Yaylım ateşi" madde başında 4. anlam olarak verilen " birine karşı yoğun olarak sözlü veya yazılı eleştiride bulunma; salvo" açıklaması metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *onu bir yaylım ateşine tuttular ya boşuna.* (Kemal, Fskab, s.272)

Yediden yetmişe

GTS'de "herkes" biçiminde açıklanır. Metinde ise farklı bir anlam vardır. Söz konusu kullanım zamir değil, zarf görevindedir:

-*Senin yüzünü biz Lalışin kapısındaiken yediden yetmişe ezber etmişlerdir.* (Kemal, Fskab, s.251)

Yel yepenek (koşmak)

GTS'de "yel yepenek" maddesinde, "çok acele, telaşlı bir biçimde,bilinçsizce (koşuşturmak) biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *yel yepenek dışarıya koştu.* (Kemal, Fskab, s.22)

Yemeyi içmeyi unutmak

GTS'de "yemeden içmeden kesilmek" madde başında "bir üzüntü veya heyecan sebebiyle yiyemez, içemez duruma gelmek, iştahı kesilmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Yemeyi içmeyi unutup... .* (Kemal, Fskab, s.167)

Yere kapaklanmak

GTS'de deyim olarak yer almaz. "kapaklanmak" madde başında, " ayağı takılıp yüzüstü düşmek" biçiminde açıklanır. Metinle uyumludur:

-*İki büklüm yürüyen adam, üst üste tökezlemeye başladı, uzun çınarın yanına gelince de yere kapaklandı.* (Kemal, Fskab, s.177)

Yerin dibine geçmek

GTS'de "1. çok utanıp sıkılmak; 2. görünmez olmak, kaybolmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım 1. anlamla ilişkilidir:

-.... *mahcubiyetten nerdeyse yerin dibine geçeceğim.* (Kemal, Fskab, s.32)

-....*Poyraz bir hoş oluyor, kıvranyor, yerin dibine geçiyor...* (Kemal, Fskab, s.247)

Yerinden yurdundan etmek

GTS'de bu deyim yer almaz. Buna anlamca yakın olarak "yersiz yurtsuz kalmak" madde başı yer alır. "1. barınacak bir yeri bulunmamak, oturacak yeri olmamak; 2. bütün varlığını yitirip çok zor durumda olmak" şeklinde açıklanır. Metindeki kullanım 1.anlamla uyumludur:

-*Bu harp herkesi, bütün dünyayı yerinden yurdundan etti.* (Kemal, Fskab, s.193)

Yeşil ışığa kesmek

GTS'de deyim yer almaz. Metindeki anlamı "yeşil renge dönmek" biçimindedir:

-..... *gözleri birer damla yeşil ışığa kesmiş....* (Kemal, Fskab, s.32)

Yılanın deliğine girmek

GTS'de deyim yer almaz. Metinde "bulunması çok zor bir yere saklanmak" anlamında kullanılmıştır:

-.... *yılanın deliğine girsem de beni bulacakları?...* (Kemal, Fskab, s.281)

Yılanın yedi başında yetmiş akıl olmak

GTS'de deyim yer almaz. Anlam olarak "kıvrak zekaya sahip olmak" biçimindedir.

-*Yılanın yedi başında da yetmiş akıl vardır.* (Kemal, Fskab, s.238)

Yıldırım gibi (atlamak)

GTS'de "yıldırım gibi" madde başında "büyük bir hızla" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Haris, Politisin üstüne yıldırım gibi atlarken onu tuttular.* (Kemal, Fskab, s.78)

Yitip gitmek

GTS'de "görünmez olmak, ortadan kalkmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-... *sakalları uzun keçiler de bir anda ortadan yittiler gittiler.* . (Kemal, Fskab, s.166)

Yitkilere karışmak

GTS'de "kayıplara karışmak" madde başında, " bulunduğ yerdan ayrılıp gitmek, gittiği yeri bildirmemek, görünmez olmak" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-.... *su kaplarını orada bırakmış çoktan yitkilere karışmışlardı.* (Kemal, Fskab, s.137)

Yorgunluktan ölmek

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde deyim yer almaz. Metinde "çok yorulmak" anlamında kullanılmıştır:

- *Vasili, bu adam yorgunluktan ölüyor, diye içinden geçirdi.* (Kemal, Fskab, s.112)

-...*baksana adam yorgunluktan ölüyor, bitmiş tükenmiş...* (Kemal, Fskab, s.114)

Yumruk gibi inmek

GTS'de "yumruk gibi" ifadesi geçer "yumruk büyüklüğü" anlamı verilir; fakat deyim olarak yer almaz. Metinde "son derece kötü bir koku" anlamında kullanılmıştır:

-*Daha ovaya yaklaşmadan ağır bir koku bir yumruk gibi iniyordu yüzlerine.* (Kemal, Fskab, s.122)

Yüreği ağzına gelmek

GTS'de "birdenbire çok korkmak, aşırı korku veya sevinçten fazlasıyla heyecanlanmak, endişelenmek" biçiminde açıklanır. Metindeki anlam ile uyumludur:

-*Sonunda, Vasili'nin yüreğini ağzına getirerek motoru çalıştırarak...* (Kemal, Fskab, s.126)

Yüreği atmak

GTS'de "yüreği çarpmak" madde başında verilir: 1. kalbi çarpmak veya çalışmak; 2. coşku sebebiyle kalp hızlı hızlı çarpmak veya çalışmak; 3. merak, kaygı, korku, heyecan vb. duygularla tedirgin olmak, huzursuz olmak" anlamı verilmiştir. Metindeki anlam 1. ve 2. anlam ile uyumludur:

-*Merdivenleri hızla indi, deniz kıyısına vardı, yüreği atıyordu.* (Kemal, Fskab, s.13)

Yüreği baş kaldırmak

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde deyim yer almaz. Metinde "kalbinin bir şeye itiraz etmesi, kabullenmemesi" anlamında kullanılmıştır:

-*.... derken yüreği kendine baş kaldırdı.* (Kemal, Fskab, s.152)

Yüreği çarpmak

GTS'de "yüreği çarpmak" madde başında verilir: 1. kalbi çarpmak veya çalışmak; 2. coşku sebebiyle kalp hızlı hızlı çarpmak veya çalışmak; 3. merak, kaygı, korku, heyecan vb. duygularla tedirgin olmak, huzursuz olmak" anlamı verilmiştir. Metindeki anlam 1. ve 3. anlam ile uyumludur:

-*Birden irkildi, yüreği çarptı...* (Kemal, Fskab, s.16)

Yüreği göğsüne sığmamak

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde deyime yer verilmez. Metinde "sevinçten dolayı çok sevinmek" anlamında kullanılır:

-*Vasili'nin yüreği sevinçten göğsüne sığmıyordu.* (Kemal, Fskab, s.230)

Yüreği hop etmek

GTS'de "birdenbire korkup heyecanlanmak" biçiminde açıklanır. Metindeki anlam ile uyumludur:

-*Abbasın yüreği hop etti.* (Kemal, Fskab, s.256)

Yüreği küt küt atmak

GTS'de "yüreği çarpmak" madde başında verilir: 1. kalbi çarpmak veya çalışmak; 2. coşku sebebiyle kalp hızlı hızlı çarpmak veya çalışmak; 3. merak, kaygı, korku, heyecan vb. duygularla tedirgin olmak, huzursuz olmak" anlamı verilmiştir. Metindeki anlam 3. anlam ile uyumludur:

-*Sevinci öfkeye kesti, yüreği küt küt atmaya başladı.* (Kemal, Fskab, s.97)

Yüreği yanmak

GTS'de bu madde başında verilen açıklama metindeki anlama uymamaktadır. "1. çok acımak; 2. felakete uğramak" biçiminde açıklanır. GTS'de "yüreği burkulmak" madde başında verilen "çok üzülme, çok acı duymak" manası metindeki anlam ile uyumsuzdur.

-Hanlığımız, sarayımız aklıma düştükçe benim de yüreğim yanıyor. (Kemal, Fskab, s.39)

-Onlar hiç aklımdan çıkmıyor. Yüreğim yanıyor. (Kemal, Fskab, s.39)

Yüreğine işlemek

GTS'de "yüreğe işlemek" madde başında " çok derin acı duymak" açıklaması verilir. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-Öyle bir sesi var ki insanın yüreğine işliyor, kanına karışıyor. (Kemal, Fskab, s.274)

-... güneşe dönüp dua etmeleri, yüreğinin ta köküne kadar işlemiştir. (Kemal, Fskab, s.245)

Yüreğine kurt düşürmek

GTS'de " yüreğine kurt düşmek" madde başında açıklanır. "Şüphelenmek, içine kurt düşmek" biçiminde açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-İşte Vasili'nin yüreğine bu susmaları kurt düşürmüştü. (Kemal, Fskab, s.90)

Yüreğini hoplatmak

GTS'de "yüreği hop etmek" madde başında, "birdenbire korkup heyecanlanmak" biçiminde açıklanır. Metindeki anlam ile uyumludur:

-... bir top, insanın yüreğini hoplatan, kanını kaynatan, kanına karışan bir top mavi kalacaktı. (Kemal, Fskab, s.119)

Yüreğini kirletmek

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy Sözlüğü'nde deyim yer almaz. Metinde " kötü niyetli hale gelmek" anlamında kullanılmıştır:

-"Bu adam benim yüreğimi kirletti". Yüreğimi kirlettiyi de Türkçe söyledi. (Kemal, Fskab, s.62)

Yüreğini koparıp almak

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy'un sözlüğünde deyim yer almaz. Metindeki anlamı " çok canı yanmak" biçimindedir.

-... bir insanı toprağından koparıp almak, onun yüreğini koparıp almak gibi bir acı değil midir? (Kemal, Fskab, s.85)

Yüreğini korku almak

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy sözlüğünde deyim yer almaz. Metinde "insanın içine korku düşmesi" anlamında kullanılmıştır:

-Şehri çıkınca yüreğini bir korku aldı. (Kemal, Fskab, s.270)

Yürek yerine işkembe taşımak

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy sözlüğünde deyim yer almaz. Metinde "korkak olmak " anlamında kullanılmıştır:

-... yürek yerine işkembe taşıyan adam. (Kemal, Fskab, s.88)

Yüz geri etmek

GTS'de "geri dönmek" anlamıyla açıklanır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Alacakaranlıkta, dağın dibine gelince bir yayılım ateşine tutulup yüz geri ettiler.* (Kemal, Fskab, s.260)

Yüz sürmek

GTS'de "aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek" anlamında kullanılır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*....Yezidiler kurt sürüleri gibi dağlardan çöle inmişler, Şeyh Adl Bin misafirin dergahına yüz sürüyorlar.* (Kemal, Fskab, s.243)

Yüzü apaydın olmak

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy sözlüğünde deyim yer almaz. Metinde "insan yüzünün ışıldaması" anlamında kullanılmıştır:

- *Yüzü mutluluktan apaydınlık olmuş, altın sarısı bıyıkları gülüyordu.* (Kemal, Fskab, s.196)

Yüzü ışımak

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy sözlüğünde deyim yer almaz. Metinde "insan yüzünün ışıldaması anlamında " anlamında kullanılmıştır:

-*Poyraz Musa onların ellerine birkaç kuruş sıkıştırdı, delikanlının yüzü ışıdı.* (Kemal, Fskab, s.18)

Yüzü sapsarı kesilmek / olmak

GTS'de "sapsarı kesilmek (veya olmak) maddesinde "çok sararmak" açıklaması yer alır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Doktor Selman Sami 'nin yüzü sapsarı kesildi.* (Kemal, Fskab, s.204)

-*Yüzü sapsarı oldu, dudakları titredi.* (Kemal, Fskab, s.50)

-*Yüzü sapsarı, kanı çekilmiş, ölmüş gitmişti.* (Kemal, Fskab, s.51)

Yüzü sarı yeşile dönmek

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy sözlüğünde bu şekilde yer almaz. GTS'de "sapsarı kesilmek (veya olmak) maddesinde "çok sararmak" açıklaması yer alır. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-*Gözleri büyümüş, yüzü birden sarı yeşile kesmişti.* (Kemal, Fskab, s.276)

Yüzünden nur fışkırmak

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy sözlüğünde deyim yer almaz. Metinde "insan yüzünün ışıldaması anlamında " anlamında kullanılmıştır:

-*Her birinin yüzlerinden nur fışkırır.* (Kemal, Fskab, s.190)

Yüzünün ışık gibi açması

GTS'de ve Ömer Asım Aksoy sözlüğünde deyim yer almaz. Metinde "insan yüzünün parıldaması" anlamında kullanılmıştır:

-*"Yüzü ışık gibi açtı" diye söylendi.* (Kemal, Fskab, s.199)

Zokayı yutmak

GTS'de "argo" kaydıyla ve "aldatılıp zarara sokulmak" anlamıyla verilmiştir. Metindeki kullanım ile uyumludur:

-..... biraz sonra zokayı yutmadım mı? (Kemal, Fskab, s.47)

SONUÇ

Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* romanında rastladığımız deyim sayısı bir hayli fazladır (334 örnek). Bu özelliğiyle eser bize zengin bir söz varlığı malzemesi sunmaktadır.

Eserde kullanılan deyimler farklı yapılarla kullanılmıştır. Bunlardan en önemlisi organ adlarıyla oluşturulmuş deyimlerdir. 56 örnekte organ adlarıyla kurulmuş deyimlere rastlanmıştır. Bu örnekler: *ağız değiştirmek, ağız dolusu gülmek, ağzı köpürmek, ağzından girip burnundan çıkmak, ağzının suyu akmak, ağzını bıçak açmamak, akli başında olmak, dil dökmek, avucunun içine almak, ayağına türap olmak, başa çıkmak, başı sağ olmak, başını dik tutmak, başını döndürmek, başının üstünde yeri olmak, beli bükülmek, belini kırmak, beynini dağıtmak, bıyıkları gülmek, bıyıkları terlemek, bir dudağı yerde bir dudağı gökte olmak, boğazına dizilmek, burun kanatları titremek, canını dişine takmak, ciğeri sökülmek, ciğerini sökmek, damarları çekilmek, dil dökmek, dili kurumak, dili varmamak, dili dönmemek, dilinden anlamak, dillere destan olmak, dişe dokunur olmak, dizlerini dövmek, dizlerinin bağı çözülmek, dudakları titremek, el altından satmak, el pençe divan durmak, el üstünde tutmak, ele geçirmek, eli ayağı titremek, eli kulağında olmak, elinden çıkmak, göz atmak, göz dikmek, gözlerini fal taşı gibi açmak, göz gezdirmek, göz gözü görmemek, göz kamaştırmak, göz koymak, gözden geçirmek, gözden kaçırmak, gözden silinmek, gözden yitmek, göze almak, göze çarpmak, gözleri büyüme, gözleri çakmak çakmak yanmak, gözleri velfecri okumak, gözleri fıldır fıldır dönmek, gözleri kamaşmak, gözleri parlamak, gözleri pörtlemek, gözleri yaş içinde kalmak, gözü dönmek, gözü gibi bakmak, gözü takılmak, gözü tutmak, gözü yollarda kalmak, gözünden kaçmak, gözüne işlemek, gözlerini alamamak, göze almak, kafasına sokmak, kafayı çekmek, karnı burnunda olmak, kaşları çatmak, parmak ısırtmak, parmaklarını yemek, parmakları ağzında kalmak, yüreği ağzına gelmek, yüreği atmak, yüreği baş kaldırmak, yüreği çarpmak, yüreği göğsüne sığmamak, yüreği hop etmek, yüreği küt küt atmak, yüreği yanmak, yüreğine işlemek, yüreğini hoplatmak, yüreğini kirtletmek, yüreğini koparıp almak, yüreğini korku almak, yürek yerine işkembe taşımak, yüz geri etmek, yüz sürmek, yüzü apaydınlık olmak, yüzü ışımak, yüzü sapsarı kesilmek, yüzü sapsarı olmak, yüzü sarı yeşile dönmek, yüzünden nur fişkırmak, yüzünün ışık gibi açması biçimindedir. En çok kullanılmış olan organ adı ise "göz" sözcüğüdür.*

Eserde ikilemeler yoluyla oluşturulmuş olan deyimler de bulunmaktadır. 44 örnek bu yolla oluşturulmuştur: *allak bullak olmak, allak şallak olmak, balla kaymakla beslemek, ballandıra ballandıra anlatmak, baş tacı etmek, deli divane olmak, devlet kuşu konmak, didik didik etmek, doludizgin sürmek, ekmekten sudan kesilmek, el pençe divan durmak, gözleri çakmak çakmak yanmak, gözleri fıldır fıldır dönmek, hallaç pamuğu gibi atmak, hilim hilim olmak, ığıl ığıl akmak, içi dışı balık olmak, içi dolup taşmak, iki arada bir derede kalmak, iki büklüm olmak, imleri timleri belirsiz olmak, ipten kazıktan kurtulmak, itin götüne sokup çıkarmak, kan ter içinde kalmak, kara sevda bağlamak, kıcın kıcın inmek, kıyı kıyı gitmek, kulu kurbanı olmak, nan ekmeğe muhtaç etmek, ortalık günlük güneşlik olmak, tepeden turnağa acıya kesmek, tepeden turnağa denize kesmek, tepeden turnağa sevince kesmek, tepeden turnağa süzmek, terütaze olmak, tir tir titremek, tuz*

ekmek hakkı olmak, un ufak olmak, yalpa yalpa yanmak, yaraya tuz biber ekme, yel yepelek koşmak, yemeyi içmeyi unutmak, yerin dibine geçmek, yerinden yurdundan etmek, yüreği küt küt atmak.

Edatlarla (gibi, kadar, için) kurulmuş benzetme veya eşitlik unsuruna dayanan deyimlere 17 örnekte rastlanmıştır: *Bülbül gibi okumak, fidan gibi olmak, gözlerini faltaşı gibi açmak, gözü gibi bakmak, hallaç pamuğu gibi atmak, nar gibi olmak, saat gibi işlemek, sesi ustura gibi keskin olmak, sesi yılan ıslığı gibi olmak, tabak gibi gözükmek, taş gibi olmak, kalıp gibi oturmak, yağ gibi kaymak, yıldırım gibi atlamak, yumruk gibi inmek, ışık gibi açmak, iliklerine kadar korkmak, şeytanı kadar sevmek, bir şey için ölmek.*

Ayrılma durumu ekiyle sebep-sonuç ilişkisi oluşturan deyimlere 15 örnekte rastlanmıştır: *Acıdan ölmek, acıdan ölmek, acıdan öldürmek, hasetlikten ölmek, meraktan ölmek, mutluluktan uçmak, öfkeden delirmek, saygıdan iki kat olmak, sevinçten taşmak, sevinçten titremek, sevinçten uçmak, sıtmadan kırılmak, uykusuzluktan ölmek, yalnızlıktan ölmek, yorgunluktan ölmek.*

Pekiştirme unsuruyla oluşturulan deyimlere 8 örnekte rastlanır: *apak olmak, apak kesilmek, kıpkırmızı kesilmek, kaskatı kesilmek, sapsarı kesilmek, tamtakır olmak, yüzü sapsarı kesilmek, yüzü sapsarı olmak.*

Deyimlerin oluşturulmasında dilin söz hazinesinin söz yapma yollarından birçoğunun denenmiş olması, Yaşar Kemal'in zengin sanatçı kişiliğini ortaya koymuş, zengin söz hazinesini bize göstermiştir.

Eserde yer alıp günümüzde kullanılmayan veya kullanıldığı halde anlamı değişmiş olan deyimlerin sayısı diğer deyimlere göre daha azdır. Buradan ulaşabildiğimiz sonuç, günümüzde kullanılan deyimlerin Yaşar Kemal'in yaşadığı dönemdekinden büyük bir farklılık göstermediğidir.

Eserde deyimlerle ilgili yer alan zengin söz hazinesini Yaşar Kemal'in halkın diliyle konuşup yazmasına ve ayrıca onun şiir sanatına olan ilgisiyle açıklamak mümkündür. Zira yazar, söz sanatlarından da geniş ölçüde faydalanmıştır.

Yaşar Kemal'in incelediğimiz eserinde yer alan deyimlere baktığımızda daha çok Türkçe kökenli sözcüklerin tercih edildiğini görmekteyiz. Alıntı sözcüklerle kurulmuş olan deyimlerin kullanımı ise istisnai denecek kadar azdır. Bu çalışmanın Yaşar Kemal'in eserleri üzerine yapılacak olan çalışmalara yol göstermesi açısından zengin malzeme sunabileceği düşüncesinde olmakla beraber, özellikle söz varlığı unsurlarının tespiti için Yaşar Kemal'in sınırı olmayan bir malzeme sunduğu ve bu vesileyle söz varlığı konusunda yapılacak daha çok çalışmaya ihtiyaç duyulduğu kanısındayım.

KISALTMALAR

FSKAB: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı

GTS: Güncel Türkçe Sözlük

KAYNAKÇA

- Aksan D. (2000). *Türkçenin sözcük varlığı*. Engin Yayınevi. Ankara.
- Aksoy Ö. A. (1989). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1: atasözleri sözlüğü*. İnkılap Kitabevi. İstanbul.
- Aksoy, Ö. A. (1989). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1- deyimler sözlüğü*. İnkılap Yayınları: İstanbul.
- Çotuksöken Y. (1994). *Deyimlerimiz*. Özgül Yayınları. İstanbul.
- Göğüş B. (1998). *Anlatım terimleri sözlüğü*. Kurtuluş Ofset Basımevi. Ankara.
- GTS "Güncel Türkçe Sözlük" (<http://www.tdk.gov.tr/>)
- Hatiboğlu V. (1978). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Karaağaç G. (2013). *Dilbilim terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Kemal, Y. (2000). *Fırat suyu kan akıyor baksana*. Adam Yayınları: İstanbul.
- Korkmaz Z. (2010). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Moran, B. (2005). *Türk romanına eleştirel bir bakış*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Parlatır İ. (2007). *Atasözü ve deyimler- 1, deyimler*. Yargı Yayınevi. Ankara.
- Solok, C. K. (1990). *Türk edebiyatında hikâye ve roman*. Varlık Yayınları: İstanbul.
- Topaloğlu A.(1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ötüken Yayınları. İstanbul.
- Türkçe Sözlük* (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uyguner, M. (1993). *Yaşar Kemal: yaşamı, sanat, yapıtlarından seçmeler*. Bilgi Yayınevi: Ankara.
- Vardar B. (2002). *Dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları. İstanbul.
- Yurtbaşı M. (2013). *Sınıflandırılmış deyimler sözlüğü*. Doğan Ofset Yayıncılık. İstanbul.
- Yüksel, Ö. Y. (2019). *Yaşar Kemal edebiyatında erkekliğin sunumu: bir ada hikâyesi dörtlemesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi.

IDIOMS IN YAŞAR KEMAL'S NOVEL "FIRAT SUYU KAN AKIYOR BAKSANA"

ABSTRACT

Vocabulary is not only the signs established by bringing together some sounds in a language, but also the world of concepts of the society that speaks that language, and the vocabulary of a language illuminates the history of that language. Along with a society's lifestyle, its religious beliefs, customs and traditions emerge through the determination of its vocabulary. Elements included in the general vocabulary; basic vocabulary, foreign words, idioms, proverbs, relationship words, clichés, terms and translation words. Considering the vocabulary of Turkish, it is possible to put idioms within this framework. Because Turkish has a rich vocabulary in terms of idioms. The vocabulary and ability to use language that an artist or writer has is reflected in his work. This relevant vocabulary is also revealed through vocabulary studies on the work. In this study, the idioms used in Yaşar Kemal's *The Euphrates Water is Blood Flowing, Baksana*, which is the first book of the *Bir Island Story* trilogy and is a novel that tells the story of the displacement of millions of people facing each other in the Aegean. While examining the idioms, the *Current Turkish Dictionary*, prepared by the Turkish Language Association and presented in digital environment, was consulted in order to identify common or different parts of the idioms in Turkey Turkish. For the idioms that are not in the *Current Turkish Dictionary*, *Proverbs and Idioms Dictionary -II Dictionary of Idioms* prepared by Ömer Asım Aksoy was used. First of all, the idioms in the work are listed alphabetically, then the meaning used is mentioned and examples used in connection with the relevant idiom in the text are included. The language used by Yaşar Kemal, who is both a good traditional narrator and the voice of the people, is the natural language used by the people. When considered in this respect, the number of idioms in the relevant novel is also high. Some of the relevant idioms appear in the same way and with the same meaning in the *Current Turkish Dictionary*; Some of them are common in terms of idiom but different in terms of meaning, while some of them present a completely different view in terms of both form and meaning. Considering this, it is possible to contribute to our current vocabulary regarding idioms with this study. The study is also important in terms of determining the vocabulary of the famous novelist and, according to some, the "narrator of history" in his period and making comparisons with today's vocabulary.

Keywords: Yaşar Kemal, vocabulary, expression.